

Verklaring *Dignitas infinita* over de menselijke waardigheid

Presentatie

Op het congres van 15 maart 2019 besloot de toenmalige Congregatie voor de Geloofsleer om een tekst op te stellen die de onafwendbare aard van de menselijke waardigheid binnen de christelijke antropologie benadrukt. Deze tekst zou ook de heilzame maatschappelijke, politieke en economische reikwijdte en implicaties ervan belichten, rekening houdend met de laatste academische ontwikkelingen en de ambivalente interpretaties ervan in de huidige context. In 2019 werd een eerste ontwerp opgesteld met de hulp van diverse experts. Een beperkte consultatieve bijeenkomst van de Congregatie (*Consulta ristretta*) die plaatsvond op 8 oktober van datzelfde jaar, vond deze tekst echter ontoereikend.

De Doctrinaire Sectie stelde vervolgens, op basis van de bijdrage van diverse experts, een geheel nieuw ontwerp op. Dit ontwerp werd gepresenteerd en besproken op een *Consulta ristretta* van 4 oktober 2021. In januari 2022 werd het nieuwe ontwerp voorgelegd aan de plenaire vergadering van de Congregatie, die de tekst inkortte en vereenvoudigde.

Op 6 februari 2023 werd de herziene versie van het nieuwe ontwerp beoordeeld door een *Consulta ristretta*, die enkele extra wijzigingen voorstelde. Deze bijgewerkte versie werd vervolgens ter evaluatie voorgelegd aan de gewone zitting van het Dicasterie (*Feria IV*) op 3 mei 2023. De leden waren het erover eens dat het document, met enkele aanpassingen, kon worden gepubliceerd. Paus Franciscus keurde de *Deliberata* van deze *Feria IV* goed tijdens een audiëntie die mij werd verleend op 13 november 2023. Bij deze gelegenheid verzocht hij mij om in de tekst thema's te belichten die nauw verbonden zijn met het thema waardigheid, zoals het drama van de armoede, de situatie van migranten, geweld tegen vrouwen, mensenhandel, oorlog en andere vergelijkbare onderwerpen. Om zo goed mogelijk aan deze richtlijn van paus Franciscus te voldoen, heeft de Doctrinaire Sectie van het Dicasterie een congres georganiseerd dat gewijd was aan een diepgaande studie van de encycliek *Fratelli tutti*, die een originele analyse en verdieping biedt van het thema van de menselijke waardigheid, *in alle omstandigheden*.

Op 2 februari 2024 ontvingen de leden van het Dicasterie een aanzienlijk gewijzigde ontwerp tekst ter voorbereiding van de gewone zitting (*Feria IV*) op 28 februari 2024. Daarin werd toegelicht dat deze herziening nodig was om te voldoen aan een specifiek verzoek van paus Franciscus, die expliciet gevraagd had om meer aandacht te besteden aan de ernstige schendingen van de menselijke waardigheid in onze tijd, in het licht van de encycliek *Fratelli tutti*. Daarom heeft de Doctrinaire Sectie het eerste deel van de tekst ingekort [...] en meer gedetailleerd uitgewerkt wat paus Franciscus had aangegeven. Tijdens de gewone zitting van het Dicasterie op 28 februari 2024 werd de huidige Verklaring uiteindelijk goedgekeurd. Tijdens de audiëntie op 25 maart 2024, die mij en de secretaris van de Doctrinaire Sectie, aartsbisschop Armando Matteo, werd verleend, keurde paus Franciscus deze Verklaring goed en gaf hij de opdracht tot publicatie.

Het proces van het opstellen van deze tekst, dat vijf jaar duurde, maakt duidelijk dat dit document, vanwege de diepgang en de centrale plaats van het thema waardigheid in het christelijke denken, een aanzienlijk rijpingsproces nodig had om te komen tot de uiteindelijke versie die we vandaag hebben gepubliceerd.

De eerste drie delen van de *Verklaring* belichten de fundamentele principes en theoretische uitgangspunten, met als doel duidelijkheid te scheppen en de verwarring die vaak ontstaat bij het gebruik van de term *waardigheid*, te voorkomen. Het vierde deel belicht enkele actuele problematische situaties waarin de immense en onvervreembare waardigheid die ieder mens toekomt, onvoldoende wordt erkend. Het is noodzakelijk om deze ernstige en actuele schendingen van de menselijke waardigheid aan de kaak te stellen. De Kerk is er sterk van overtuigd dat geloof onlosmakelijk verbonden is met de verdediging van de menselijke waardigheid, evangelisatie niet te scheiden is van de bevordering van een waardig leven en spiritualiteit hand in hand gaat met de inzet voor de waardigheid van alle mensen.

Paus Johannes Paulus II verklaarde tijdens een bijeenkomst met mensen met diverse beperkingen of handicaps dat de waardigheid van alle mensen als *oneindig* (*dignitas infinita*) kan worden begrepen.¹ Hij benadrukte dit om te illustreren dat menselijke waardigheid alle uiterlijke verschijningen en specifieke levensaspecten overstijgt.

In de encycliek *Fratelli tutti* benadrukte paus Franciscus krachtig dat deze waardigheid bestaat, *in alle omstandigheden*. Hij nodigde iedereen uit om de menselijke waardigheid te verdedigen, ongeacht de culturele context, het moment in iemands leven of eventuele fysieke, psychologische, sociale of zelfs morele beperkingen. De *Verklaring* wil aantonen dat we te maken hebben met een universele waarheid. Deze waarheid, die we allemaal moeten erkennen, is een fundamentele voorwaarde voor onze samenlevingen om echt rechtvaardig, vreedzaam, gezond en uiteindelijk authentiek menselijk te zijn.

Hoewel de lijst van onderwerpen in deze *Verklaring* zeker niet volledig is, belichten de behandelde onderwerpen verschillende aspecten van de menselijke waardigheid die vandaag de dag wellicht onduidelijk zijn voor velen. Hoewel sommige onderwerpen misschien meer weerklank vinden in bepaalde sectoren van de samenleving, zijn ze volgens ons allemaal belangrijk. Samen helpen ze ons de harmonie en rijkdom te erkennen van de gedachtegang over de menselijke waardigheid die voortvloeit uit het Evangelie.

Deze *Verklaring* heeft niet de pretentie om een zo rijk en cruciaal thema volledig te behandelen. Het doel is om stof tot nadenken aan te reiken die ons helpt dit thema levend te houden in de complexe historische context waarin we ons bevinden. Op deze manier kunnen we voorkomen dat we, te midden van zoveel zorgen en angsten, de weg kwijtraken en ons blootstellen aan nog meer verscheurend en diepgaand lijden.

Kardinaal Víctor Manuel Fernández
Prefect

¹ Johannes Paulus II, *Angelus met een groep personen met een beperking in de kathedraal van Osnabrück* (16 november 1980): *Insegnamenti* III/2 (1980), 1232.

Inleiding

1. Elke menselijke persoon bezit een oneindige waardigheid (*dignitas infinita*), die onvervreemdbaar in zijn of haar wezen is verankerd, ongeacht de omstandigheden, situatie of staat waarin hij of zij zich bevindt. Dit principe, dat zelfs puur rationeel volledig herkenbaar is, ligt ten grondslag aan het primaat van de menselijke persoon en de bescherming van zijn of haar rechten. In het licht van de openbaring bevestigt en bekrachtigt de Kerk stellig deze ontologische waardigheid van de menselijke persoon, geschapen naar Gods beeld en gelijkenis en verlost door Jezus Christus. Uit deze waarheid haalt de Kerk de redenen voor haar inzet voor de meest kwetsbare en minst capabele mensen. Zij blijft benadrukken dat *de menselijke persoon voorrang heeft en dat zijn of haar waardigheid in alle omstandigheden verdedigd moet worden*.²

2. Deze ontologische waardigheid en de unieke, eminente waarde van elke man en vrouw wereldwijd, werden op gezaghebbende wijze ook bevestigd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* op 10 december 1948.³ De herdenking van de vijfenzeventigste verjaardag van dit document biedt de Kerk een gelegenheid om opnieuw haar overtuiging te verkondigen dat alle mensen, geschapen door God en verlost door Christus, met respect en liefde behandeld moeten worden vanwege hun onvervreemdbare waardigheid. Deze verjaardag stelt de Kerk ook in staat om veelvoorkomende misverstanden over de menselijke waardigheid te verhelderen en een aantal ernstige en dringende gerelateerde kwesties aan te kaarten.

3. Vanaf het begin van haar zending, heeft de Kerk, geïnspireerd door het Evangelie, ernaar gestreefd om de menselijke vrijheid te bevestigen en de rechten van alle mensen te bevorderen.⁴ Recentelijk heeft de Kerk, dankzij de stem van pausen, geprobeerd dit engagement explicieter te formuleren door de hernieuwde oproep voor de erkenning van de fundamentele waardigheid van de menselijke persoon. Paulus VI stelde: *Geen enkele antropologie evenaart de antropologie van de Kerk over de menselijke persoon – zelfs beschouwd als individu – vooral wat betreft zijn of haar originaliteit, waardigheid, onaantastbaarheid en rijkdom van de fundamentele rechten, heiligheid, leervermogen, streven naar volledige ontplooiing en onsterfelijkheid*.⁵

4. Tijdens de Derde Latijns-Amerikaanse Bisschoppenconferentie in Puebla in 1979 verklaarde paus Johannes Paulus II dat *de menselijke waardigheid een evangelische waarde is die niet kan worden veronachtzaamd zonder de Schepper ernstig te beledigen*. Hij benadrukte dat *deze waardigheid wordt geschonden op individueel niveau wanneer waarden zoals vrijheid, het recht op het belijden van zijn eigen godsdienst, lichamelijke en psychische integriteit, het recht op essentiële goederen en het recht op leven niet worden gerespecteerd*. Hij stelde dat *de waardigheid wordt aangetast op sociaal en politiek niveau wanneer mensen worden belemmerd in hun recht op participatie of worden onderworpen aan onrechtvaardige en onwettige dwang of fysieke of psychische marteling, enz. [...]* De Paus voegde eraan toe dat *wanneer de Kerk zich inzet voor de verdediging of bevordering van de menselijke waardigheid, zij dit doet in overeenstemming met haar zending. Hoewel deze zending religieus en niet sociaal of politiek is, kan de Kerk niet anders dan de mens in zijn totaliteit te benaderen*.⁶

5. In 2010 verklaarde paus Benedictus XVI in een toespraak tot de Pauselijke Academie voor het Leven dat

² Franciscus, Apostolische exhortatie *Laudate Deum* (4 oktober 2023), nr. 39: *L'Osservatore Romano* (4 oktober 2023), III.

³ In 1948 hebben de Verenigde Naties de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* aangenomen, bestaande uit dertig artikelen. Het woord *waardigheid* wordt vijf keer vermeld op strategische plaatsen: in de aanhef van de *Preambule* en in de eerste zin van *Artikel één*. Deze waardigheid wordt omschreven als *inherent aan alle leden van de mensengemeenschap (Preambule)* en *alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren (Artikel 1)*.

⁴ In de moderne tijd heeft de Kerk steeds meer de nadruk gelegd op het belang van de menselijke waardigheid. Dit thema werd specifiek uitgewerkt in de encycliek *Rerum novarum* van paus Leo XIII (1891), in de encycliek *Quadragesimo anno* van paus Pius XI (1931), en in de *Toespraak* van paus Pius XII aan de deelnemers van het *Congres van de Italiaanse Katholieke Unie van Vroedvrouwen* (1951). Het Tweede Vaticaanse Concilie heeft deze kwestie verder ontwikkeld door een volledig document aan dit onderwerp te wijden, de verklaring *Dignitatis Humanae* (1965), en door de menselijke vrijheid te bespreken in de pastorale constitutie *Gaudium et Spes* (1965).

⁵ Paulus VI, *Algemene Audiëntie* (4 september 1968): *Insegnamenti VI* (1968), 886.

⁶ Johannes Paulus II, *Toespraak tot de Derde Latijns-Amerikaanse Bisschoppenconferentie* (28 januari 1979), III.1-2: *Insegnamenti II/1* (1979), 202-203.

de menselijke waardigheid een fundamenteel principe is dat het geloof in de gekruisigde en verzezen Jezus Christus altijd heeft verdedigd, vooral wanneer het wordt genegeerd bij de meest eenvoudige en weerloze mensen.⁷ In een andere toespraak, gericht tot economen, benadrukte hij dat de economie en de financiële wereld niet op zichzelf staan; ze zijn slechts instrumenten, middelen. Hun enige doel is de menselijke persoon en zijn of haar volledige ontplooiing in waardigheid. Dit is het enige kapitaal dat gespaard moet worden.⁸

6. Sinds het begin van zijn pontificaat heeft paus Franciscus de Kerk aangemoedigd om een Vader te erkennen die elke mens oneindig liefheeft, en om te ontdekken dat deze liefde een oneindige waarde toekent aan ieder mens.⁹ Hij heeft nadrukkelijk gesteld dat deze immense waardigheid een uniek gegeven is dat loyaal erkend en dankbaar aanvaard moet worden. Deze erkenning en aanvaarding van de menselijke waardigheid kan de basis zijn voor een nieuwe vorm van samenleven tussen mensen, die de sociale interactie ombuigt naar een horizon van authentieke broederschap. Alleen door de erkenning van de waardigheid van elke mens kunnen we bijdragen aan de heropleving van een universeel ideaal van broederschap.¹⁰ Paus Franciscus benadrukt verder dat de bron van menselijke waardigheid en broederschap in het Evangelie van Jezus Christus ligt,¹¹ maar het is ook een overtuiging waartoe de menselijke rede kan komen door reflectie en dialoog. Dit komt doordat de waardigheid van de ander, die in elke situatie gerespecteerd moet worden, niet iets is dat we uitvinden of ons inbeelden. Integendeel, ze is een intrinsieke waarde die inherent is aan de mens en de materiële zaken en omstandigheden overstijgt. Daarom moeten we de mens ook als zodanig behandelen. Het feit dat ieder mens een onvervreembare waardigheid bezit, is een waarheid die overeenkomt met zijn of haar menselijke natuur, die elke culturele verandering overstijgt.¹² Paus Franciscus concludeert daarom dat de mens op elk moment van de geschiedenis dezelfde onschendbare waardigheid bezit. Niemand kan zich door de omstandigheden gemachtigd voelen om deze overtuiging te ontkennen of niet ernaar te handelen.¹³ In dit perspectief vormt de encycliek van Paus Franciscus, *Fratelli tutti*, een soort Magna Carta die richting geeft aan de huidige opdracht om de menselijke waardigheid te beschermen en te bevorderen.

Een fundamentele verduidelijking

7. Tegenwoordig is er een vrij algemene consensus over het belang en de normatieve reikwijdte van waardigheid, en over de unieke en transcendente waarde van elk menselijk wezen.¹⁴ De uitdrukking *waardigheid van de menselijke persoon* is echter vatbaar voor vele interpretaties. Dit kan leiden tot mogelijke misverstanden¹⁵ en *tegenstrijdigheden, die ons doen afvragen of de gelijkwaardigheid van alle mensen [...] wel daadwerkelijk in alle omstandigheden wordt erkend, gerespecteerd, beschermd en bevorderd.*¹⁶ Dit brengt ons tot de erkenning van een viervoudig onderscheid in het begrip waardigheid: *ontologische waardigheid, morele waardigheid, sociale waardigheid en existentiële waardigheid*. De belangrijkste betekenis blijft de *ontologische waardigheid*, die inherent is aan de persoon simpelweg omdat hij of zij bestaat en door God gewild, geschapen en bemind is. Ontologische waardigheid is onuitwisbaar en blijft geldig, ongeacht de omstandigheden waarin de individuen zich kunnen bevinden. Wanneer we over *morele waardigheid* spreken,

⁷ Benedictus, *Toespraak tot de deelnemers van de Algemene Vergadering van de Pauselijke Academie voor het Leven* (13 februari 2010): *Insegnamenti VI/1* (2011), 218.

⁸ Benedictus XVI, *Toespraak tot de deelnemers van de 45e bijeenkomst van de Ontwikkelingsbank van de Raad van Europa*, Sala Clementina (12 juni 2010): *Insegnamenti VI/1* (2011), 912-913.

⁹ Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium* (24 november 2013), nr. 178: AAS 105 (2013), 1094, met een citaat uit Johannes Paulus II, *Angelus met een groep personen met een beperking in de kathedraal van Osnabrück* (16 november 1980): *Insegnamenti III/2* (1980), 1232.

¹⁰ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 8: AAS 112 (2020), 971.

¹¹ *Ibid.*, nr. 277: AAS 112 (2020), 1069.

¹² *Ibid.*, nr. 213: AAS 112 (2020), 1045.

¹³ *Ibid.*, nr. 213: AAS 112 (2020), 1045, met een citaat uit Franciscus, *Boodschap aan de deelnemers van de Internationale Conferentie 'Mensenrechten in de hedendaagse wereld: verworvenheden, omissies, ontkenningen'* (10 december 2018): *L'Osservatore Romano* (10-11 december 2018), 8.

¹⁴ De Verklaring van de Verenigde Naties van 1948 werd gevolgd en verder ontwikkeld door het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten van de Verenigde Naties van 1966 en de Slotakte van de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa van 1975.

¹⁵ Cf. Internationale Theologische Commissie, *Waardigheid en Rechten van de menselijke persoon* (1983), Inleiding, 3. Een samenvatting van de katholieke leer over de waardigheid van de menselijke persoon is te vinden in de *Catechismus van de Katholieke Kerk*, in het hoofdstuk getiteld *De waardigheid van de menselijke persoon*, nrs. 1700-1876.

¹⁶ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 22: AAS 112 (2020), 976.

verwijzen we naar de manier waarop mensen hun vrijheid uitoefenen. Hoewel mensen een geweten hebben, kunnen ze er altijd tegen in gaan. Door dit te doen, gedragen mensen zich op een manier die *onwaardig* is aan hun natuur als schepsel dat door God bemind wordt en geroepen is om anderen te beminnen. Maar deze mogelijkheid bestaat. Sterker nog, de geschiedenis toont aan dat het uitoefenen van de vrijheid tegen de wet van de liefde die door het Evangelie wordt geopenbaard, een onvoorzienbaar niveau van kwaad kan bereiken dat anderen wordt aangedaan. Degenen die zo handelen, lijken elk spoor van menselijkheid en waardigheid te hebben verloren. In dit opzicht helpt het hier geïntroduceerde onderscheid ons om precies het verschil te maken tussen het aspect van morele waardigheid dat inderdaad *verloren* kan gaan en het aspect van ontologische waardigheid dat nooit ongedaan gemaakt kan worden. En juist vanwege dat laatste moeten we er alles aan doen om ervoor te zorgen dat iedereen die kwaad heeft gedaan, berouw toont en zich bekeert.

8. Er zijn nog twee andere aspecten van waardigheid: sociale en existentiële. *Sociale waardigheid* verwijst naar de kwaliteit van iemands levensomstandigheden. Als bijvoorbeeld in extreme armoede niet aan de minimumvoorwaarden wordt voldaan om mensen volgens hun ontologische waardigheid te laten leven, zeggen we dat het leven van deze arme mensen een *onwaardig* leven is. Deze uitspraak is geen oordeel over deze individuen, maar benadrukt hoe de situatie waarin ze gedwongen worden te leven in strijd is met hun onvervreembare waardigheid. Het laatste aspect, *existentiële waardigheid*, komt naar voren in steeds vaker voorkomende discussies over een *waardig* leven versus een *onwaardig* leven. Sommige mensen vinden het bijvoorbeeld moeilijk om in vrede, vreugde en hoop te leven, zelfs als ze niets essentieels lijken te missen. Ernstige ziekten, gewelddadige familiale contexten, pathologische verslavingen en andere tegenslagen kunnen mensen ertoe brengen om hun levensomstandigheden als *onwaardig* te ervaren, in tegenstelling tot de perceptie van de ontologische waardigheid die nooit kan worden verduisterd. Dit onderscheid benadrukt de onvervreembare waarde van de ontologische waardigheid, die geworteld is in het wezen van de menselijke persoon en blijft bestaan in alle omstandigheden.

9. Tot slot benadrukken we dat de traditionele definitie van een persoon als een *individuele substantie van rationele aard*¹⁷ het fundament van menselijke waardigheid verduidelijkt. Als *individuele substantie* heeft de persoon ontologische waardigheid, dat wil zeggen, op het metafysische niveau van het zijn zelf. Na het ontvangen van zijn bestaan van God, *bestaat* de mens als subject, wat betekent dat hij zijn bestaan autonoom uitoefent. De term *rationeel* omvat alle vermogens van de mens: niet alleen die van kennen en begrijpen, maar ook die van willen, liefhebben, kiezen en verlangen. Deze term omvat ook alle lichamelijke functies die nauw verbonden zijn met deze vermogens. De term *natuur* verwijst naar de condities die inherent zijn aan de mens en die verschillende handelingen en ervaringen mogelijk maken. In die zin is natuur *het handelingsprincipe*. We creëren onze natuur niet; we ontvangen die als een geschenk en hebben de mogelijkheid om onze capaciteiten te cultiveren, te ontwikkelen en uit te breiden. Door de vrijheid te benutten om de rijkdom van onze natuur te cultiveren, bouwen we onszelf op in de loop van de tijd. Zelfs als een persoon door verschillende beperkingen of omstandigheden niet in staat is om deze capaciteiten te benutten, blijft de persoon altijd bestaan als een *individuele substantie* met volledige en onvervreembare waardigheid. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een ongeborn kind, een persoon in coma, of een senior in doodsnood.

1. Een voortschrijdend bewustzijn van de centrale plaats van de menselijke waardigheid

10. Al in de klassieke oudheid¹⁸ ontstond een eerste besef van menselijke waardigheid vanuit een sociaal perspectief: ieder mens is begiftigd met een bepaalde waardigheid, afhankelijk van hun rang en status binnen een gevestigde orde. Vertrekkend vanuit deze sociale sfeer werd het begrip *waardigheid* vervolgens gebruikt om de gedifferentieerde waardigheid van wezens in de kosmos te beschrijven. In deze visie bezitten alle wezens hun eigen *waardigheid*, die past bij hun plaats binnen de harmonie van het geheel. Vooraanstaande denkers uit de oudheid begonnen een unieke plaats toe te kennen aan mensen als wezens begiftigd met verstand, en daarom

¹⁷ Boëthius, *Contra Eutychen et Nestorium*, c. 3: PL 64, 1344: *persona est rationalis naturae individua substantia*.

Cf. Bonaventura, *In I Sent.*, d. 25, a. 1, q. 2; Thomas van Aquino, *Summa Theologiae*, I, q. 29, a. 1, resp.

¹⁸ Gezien het niet de bedoeling van deze *Verklaring* is om een allesomvattende uiteenzetting te geven over het begrip waardigheid, wordt hier omwille van de beknoptheid enkel de zogenaamde klassieke Griekse en Romeinse cultuur aangehaald, als referentiepunt voor de vroege christelijke filosofische en theologische reflecties.

in staat om verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf en andere wezens in de wereld.¹⁹ Er was echter nog een lange weg te gaan naar een denkwijze die het respect voor de waardigheid van elke menselijke persoon in alle omstandigheden kon onderbouwen.

Bijbelse perspectieven

11. De Bijbelse openbaring leert ons dat alle mensen een intrinsieke waardigheid bezitten omdat ze naar het beeld en de gelijkenis van God zijn geschapen: *God zei: 'Laten Wij mensen maken die ons evenbeeld zijn, die op Ons lijken'. [...] God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep Hij de mensen* (Gn 1,26-27). Dit geeft het mens-zijn een specifieke kwaliteit die niet tot pure materialiteit kan worden herleid. Het *evenbeeld* definieert niet de ziel of de intellectuele vermogens, maar de waardigheid van man en vrouw. Beiden vervullen, in hun relatie van gelijkheid en wederzijdse liefde, de functie om God in de wereld te vertegenwoordigen en ze worden geroepen om voor de wereld te zorgen en die te ontwikkelen. Geschapen naar Gods beeld betekent dat we een heilige waarde bezitten die alle seksuele, sociale, politieke, culturele en religieuze verschillen overstijgt. Onze waardigheid is door God gegeven, niet opgeëist of verdiend. Ieder mens is door God bemind en gewild omwille van zichzelf en is daarom onschendbaar in zijn waardigheid. In Exodus, het hart van het Oude Testament, toont God zich als degene die de roep van de arme mensen hoort, de ellende van zijn volk ziet en zich bekommert om de minste en onderdrukte mensen (cf. Ex 3,7; 22,20-26). In de Deuteronomische Code (cf. Dt 12-26) vinden we dezelfde leer. Hier wordt de leer over de wet omgevormd tot een *manifest* over de menselijke waardigheid, vooral ten gunste van drie categorieën: wezen, weduwen en vreemdelingen (cf. Dt 24,17). De oude voorschriften van Exodus worden opnieuw opgeroepen en geactualiseerd door de prediking van de profeten, die het kritische geweten van Israël vertegenwoordigen. Volledige hoofdstukken van de profeten Amos, Hosea, Jesaja, Micha en Jeremia bekritisieren onrecht. Amos veroordeelt scherp de onderdrukking van arme mensen, het niet erkennen van de fundamentele menselijke waardigheid van de meest achtergestelde mensen (cf. Am 2,7; 4,1; 5,11-12). Jesaja spreekt een vloek uit over hen die de rechten van arme mensen vertrappen en hen alle gerechtigheid ontzeggen: *Wee degenen die onrechtvaardige wetten uitvaardigen, die de onderdrukking wettelijk bekrachtigen. Zij verdraaien het recht van de zwakken en ontnemen de armen van mijn volk hun deel* (Js 10,1-2). Deze profetische leer wordt herhaald in de wijsheidsliteratuur. Sirach stelt onderdrukking van arme mensen gelijk aan moord: *De armen leven van bedelaarsbrood, wie het van hen steelt, vergiet hun bloed* (Sir 34, 25). In de psalmen manifesteert de religieuze relatie met God zich door de verdediging van zwakke en behoeftige mensen: *Doe recht aan weerlozen en wezen, kom op voor verdrukten en zwakken, bevrijd wie weerloos zijn en arm, red hen uit de greep van wie kwaad wil* (Ps 82,3-4).

12. Jezus, geboren en getogen in bescheiden omstandigheden, openbaart de waardigheid van behoeftige en werkende mensen.²⁰ Gedurende zijn openbaar leven bevestigt Hij de waarde en waardigheid van iedereen die beeldragers van God zijn, ongeacht hun sociale status en uiterlijke omstandigheden. Jezus doorbreekt culturele en religieuze barrières en herstelt de waardigheid van de *verstotenen* of van degenen die als randfiguren van de samenleving werden beschouwd: tollenaars (cf. Mt 9,10-11), vrouwen (cf. Joh 4,1-42), kinderen (cf. Mc 10,14-15), melaatsen (cf. Mt 8,2-3), zieken (cf. Mc 1,29-34), vreemdelingen (cf. Mt 25,35), en weduwen (cf. Lc 7,11-15). Hij geneest, voedt, verdedigt, bevrijdt en redt. Hij wordt voorgesteld als een herder die zich bekommert om dat ene verloren schaap (cf. Mt 18,12-14). Hij identificeert zich met de geringste van zijn broeders: *Alles wat jullie gedaan hebben voor een van de geringsten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor Mij gedaan* (Mt. 25,40). In de Bijbelse taal zijn de *geringsten* niet alleen kinderen, maar

¹⁹ Cf. ad es. CICERON, *De Officiis* I, 105-106: *sed pertinet ad omnem officii quaestionem semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus reliquisque beluis antecedit [...] Atque etiam si considerare volumus, quae sit in natura excellentia et dignitas, intellegemus, quam sit turpe diffluere luxuria et delicate ac molliter vivere quamque honestum parce, continenter, severe, sobrie* (*Scriptorum Latinorum Bibliotheca Oxoniensis*, ed. M. WINTERBOTTOM, Oxford 1994, 43; in het Nederlands vertaald: *In elke morele kwestie is het essentieel om altijd voor ogen te houden hoe superieur de natuur van de mens is aan die van vee en andere dieren [...] En als we de superioriteit en waardigheid van onze natuur in gedachten willen houden, zullen we ook begrijpen hoe verachtelijk het is om ons over te geven aan excessen en aan een luxueus en losbandig leven, en hoe moreel juist het is om een leven te leiden in eenvoud, matigheid, strengheid van zeden en soberheid.*

²⁰ Cf. Paulus VI, *Bedevoert naar het Heilige Land - Bezoek aan de basiliek van de Aankondiging in Nazareth* (5 januari 1964): AAS 56 (1964), 166-170.

ook de kwetsbare, meest onaanzienlijke, verstoten, onderdrukte, afgedankte, arme, gemarginaliseerde, ongeletterde, zieke mensen en degenen die door de machtigen worden onderdrukt. De verheerlijkte Christus zal oordelen op basis van de liefde tot de naaste, die bestaat uit het bijstaan van de hongerigen, de dorstigen, de vreemdelingen, de naakten, de zieken en de gevangenen, met wie Hij zich identificeert (cf. Mt 25,34-36). Voor Jezus is het goede dat aan ieder mens wordt gedaan, ongeacht de bloed- of geloofsband, het enige beoordelingscriterium. De apostel Paulus stelt dat elke christen zich moet gedragen volgens de eisen van waardigheid en respect voor de rechten van alle mensen (cf. Rom 13,8-10), volgens het nieuwe gebod van de naastenliefde (cf. 1 Kor 13,1-13).

Ontwikkelingen in het christelijke denken

13. Naarmate het christelijke denken zich ontvouwde, stimuleerde en begeleidde het de ontwikkeling van de menselijke reflectie over het begrip waardigheid. De klassieke christelijke antropologie, geworteld in de rijke traditie van de kerkvaders, benadrukte de leer dat de mens naar het beeld en de gelijkenis van God is geschapen en een unieke rol in de schepping heeft.²¹ Het middeleeuwse christelijke denken, dat de erfenis van de antieke filosofie kritisch onderzocht, kwam tot een synthese van het begrip persoon. Hierbij werd de metafysische basis van zijn waardigheid erkend, zoals blijkt uit de woorden van Thomas van Aquino: *een persoon betekent datgene wat het meest volmaakt is in de hele natuur, namelijk een zelfstandig individu met een rationele natuur*.²² Het christelijke humanisme van de Renaissance benadrukte vervolgens vooral deze ontologische waardigheid, in haar schitterende manifestatie in het vrije menselijke handelen.²³ Zelfs in de visies van moderne denkers als Descartes en Kant, die enkele fundamenteën van de traditionele christelijke antropologie betwistten, zijn echo's van de openbaring sterk herkenbaar. Op basis van recentere filosofische reflecties op de aard van theoretische en praktische subjectiviteit, legde de christelijke reflectie nog meer de nadruk op de diepgang van het concept waardigheid. In de twintigste eeuw bereikte dit een origineel perspectief, zoals dat tot uiting komt in het personalisme. Dit perspectief neemt niet alleen de kwestie van subjectiviteit op, maar verdiept deze ook in de richting van intersubjectiviteit en de relaties die mensen met elkaar verbinden.²⁴ Het denken dat voortvloeit uit deze laatste benadering heeft ook de hedendaagse christelijke antropologie verrijkt.²⁵

Het huidige tijdperk

14. In onze tijd wordt de term *waardigheid* vooral gebruikt om de uniciteit van de menselijke persoon te benadrukken, een uniciteit die onvergelijkbaar is met alle andere wezens in het universum. Vanuit dit perspectief kunnen we de manier begrijpen hoe het woord *waardigheid* werd gebruikt in de *Verklaring* van de Verenigde Naties van 1948, die spreekt over *de inherente waardigheid en de gelijke en onvervreembare rechten van alle leden van de menselijke familie*. Alleen dit onvervreembare karakter van de menselijke waardigheid maakt het mogelijk om over mensenrechten te spreken.²⁶

15. Om het begrip waardigheid nog verder te verduidelijken, is het cruciaal om te benadrukken dat waardigheid niet door anderen aan een persoon wordt toegekend op basis van specifieke gaven of kwaliteiten, omdat dit het risico met zich meebrengt dat ze kan worden ingetrokken. Als waardigheid door anderen zou worden

²¹ Zie bijvoorbeeld: Clemens van Rome, 1 Clem. 33, 4f: PG 1, 273; Theophilus van Antiochië, Ad Aut. I, 4: PG 6, 1029; Clemens van Alexandrië, *Strom.* III, 42, 5-6: PG 8, 1145; *Ibid.*, VI, 72, 2: PG 9, 293; Irenaüs van Lyon, *Adv. Haer.* V, 6, 1: PG 7, 1137-1138; Origenes, *De princ.* III, 6, 1: PG 11, 333; Augustinus, *De Gen. ad litt.* VI, 12: PL 34, 348; *De Trinitate* XIV, 8, 11: PL 42, 1044-1045.

²² Thomas van Aquino, *Summa Theologiae*, I, q. 29, a. 3, resp.: *persona significat id, quod est perfectissimum in tota natura, scilicet subsistens in rationali natura*.

²³ Denk maar aan Giovanni Pico della Mirandola en zijn bekende tekst *Oratio de hominis dignitate* (1486).

²⁴ Voor de Joodse denker E. Levinas (1906-1995) wordt de menselijke vrijheid gekenmerkt door het besef van een oneindige verantwoordelijkheid voor de ander.

²⁵ Een aantal vooraanstaande christelijke denkers uit de negentiende en twintigste eeuw – waaronder J.H. Newman, Bl. A. Rosmini, J. Maritain, E. Mounier, K. Rahner en H.-U. von Balthasar – hebben een visie op de menselijke persoon ontwikkeld die een gefundeerde dialoog kan aangaan met alle denkstromingen aan het begin van de eenentwintigste eeuw, ongeacht hun inspiratiebron, zelfs de postmoderne.

²⁶ Daarom suggereert de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* [...] impliciet dat de bron van onvervreembare mensenrechten ligt in de waardigheid van elke persoon: Internationale Theologische Commissie, *In Search of a Universal Ethics: A New Look at Natural Law* (2009), nr. 115.

toegekend, zou ze voorwaardelijk en vervreemdbaar zijn, waardoor de betekenis van waardigheid – hoe respectabel ook – het risico loopt om te worden opgeheven. In plaats daarvan is waardigheid inherent aan de persoon: ze wordt niet achteraf – *a posteriori* – toegekend, ze gaat vooraf aan elke erkenning en kan niet verloren gaan. Daarom bezitten alle mensen dezelfde intrinsieke waardigheid, ongeacht hun vermogen om die waardigheid op een passende manier tot uitdrukking te brengen.

16. Daarom spreekt het Tweede Vaticaanse Concilie over de *buitengewone waardigheid die de menselijke persoon toekomt, omdat deze boven alle dingen staat en zijn rechten en plichten universeel en onschendbaar zijn*.²⁷ Zoals de openingszin van de conciliaire Verklaring *Dignitatis humanae* in herinnering brengt, worden mensen zich vandaag meer en meer bewust van de waardigheid van de menselijke persoon en een toenemend aantal onder hen eist dat mensen in hun handelen kunnen genieten en gebruik maken van hun eigen oordeel en verantwoordelijke vrijheid, zonder dwang, maar geleid door plichtsbesef.²⁸ Deze vrijheid van denken en geweten, zowel individueel als gemeenschappelijk, is gebaseerd op de erkenning van de menselijke waardigheid zoals die zowel door het geopenbaarde woord van God als door de rede zelf wordt gekend.²⁹ Het kerkelijke leergezag heeft met toenemend inzicht het belang van deze waardigheid erkend, rekening houdend met de eisen en implicaties die eraan verbonden zijn. Het is tot de conclusie gekomen dat de waardigheid van ieder mens onder alle omstandigheden dezelfde is.

2. De Kerk verkondigt, bevordert en waarborgt de menselijke waardigheid

17. De Kerk verkondigt de gelijkwaardigheid van alle mensen, ongeacht hun levensomstandigheden of kwaliteiten. Deze verkondiging berust op een drievoudige overtuiging die, in het licht van het christelijke geloof, een onschatbare waarde toekent aan de menselijke waardigheid en de intrinsieke eisen ervan versterkt.

Het onuitwisbare beeld van God

18. De eerste overtuiging, ontleend aan de openbaring, stelt dat de waardigheid van de menselijke persoon voortvloeit uit de liefde van de Schepper, die in elke mens de onuitwisbare kenmerken van zijn beeld heeft ingeprent (cf. Gn 1,26). De Schepper roept iedereen op om Hem te kennen, te beminnen en in een verbondsrelatie met Hem te leven, en ook in broederschap, gerechtigheid en vrede met alle andere mensen. In dit perspectief verwijst waardigheid niet alleen naar de ziel, maar naar de persoon als een ondeelbare eenheid van lichaam en ziel. Waardigheid is dus ook inherent aan het lichaam van elke persoon, dat op zijn eigen manier deelneemt aan ‘het beeld van God-zijn’ van de menselijke persoon en ook geroepen is om te delen in de glorie van de ziel in de goddelijke zaligheid.

Christus verheft de waardigheid van de mens

19. De tweede overtuiging is gebaseerd op het feit dat de waardigheid van de menselijke persoon in haar volheid werd geopenbaard toen de Vader zijn Zoon zond, die het menselijke bestaan ten volle op zich nam. *In het mysterie van de menswording bevestigde de Zoon van God de waardigheid van het lichaam en de ziel, die fundamenteel zijn voor de mens*.³⁰ Zo heeft Jezus Christus, door zich op een bepaalde manier met ieder mens te verenigen door zijn menswording, bevestigd dat ieder mens een onschatbare waardigheid bezit, simpelweg door het feit van te behoren tot dezelfde menselijke gemeenschap, en dat deze waardigheid nooit verloren kan gaan.³¹ Door te verkondigen dat het Koninkrijk van God toebehoort aan arme, nederige, verachte en zowel

²⁷ Tweede Vaticaanse Oecumenische Concilie, Pastorale constitutie *Gaudium et spes* (7 december 1965), nr. 26: AAS 58 (1966), 1046; het hele eerste hoofdstuk van het eerste deel van de constitutie (nrs. 11-22) is gewijd aan *De waardigheid van de menselijke persoon*.

²⁸ Tweede Vaticaanse Oecumenische Concilie, Verklaring *Dignitatis humanae* (7 december 1965), nr. 1: AAS 58 (1966), 929.

²⁹ *Ibid.*, nr. 2: AAS 58 (1966), 931.

³⁰ Congregatie voor de Geloofsleer, Instructie *Dignitas Personae* (8 september 2008), nr. 7: AAS 100 (2008), 863. Cf. ook Ireneüs van Lyon, *Adv. Haer.* V, 16, 2: PG 7, 1167-1168.

³¹ Aangezien de Zoon van God zich door zijn menswording in zekere zin met ieder mens heeft verenigd (Tweede Vaticaanse Oecumenische Concilie, Pastorale constitutie *Gaudium et spes* (7 december 1965), nr. 22: AAS 58 (1966), 1042), wordt de waardigheid van ieder mens ons door Christus in haar volheid geopenbaard.

lichamelijk als geestelijk lijdende mensen; door allerlei ziekten en gebreken te genezen, zelfs de meest mensonterende zoals melaatsheid; door te bevestigen dat wat deze mensen wordt aangedaan, Hem wordt aangedaan, omdat Hij in die mensen aanwezig is; bracht Jezus de grote vernieuwing van de erkenning van de waardigheid van ieder mens, en vooral van diegenen die als *onwaardig* werden gekwalificeerd. Dit nieuwe principe in de menselijke geschiedenis – dat benadrukt dat individuen nog meer respect en liefde *waard* zijn als ze zwak zijn, geminacht worden of lijden, zelfs tot op het punt dat ze hun menselijke *gestalte* verliezen – heeft het gezicht van de wereld veranderd. Het heeft geleid tot het ontstaan van instellingen die zorg dragen voor mensen in onmenselijke omstandigheden: verlaten baby's, wezen, alleenstaande senioren, mensen met een psychische aandoening, mensen met ongeneeslijke ziekten of ernstige misvormingen en mensen die op straat leven.

Geroepen tot de waardigheid in haar volle betekenis

20. De derde overtuiging betreft de uiteindelijke bestemming van de mens. Na de schepping en de menswording openbaart de verrijzenis van Christus nog een ander aspect van menselijke waardigheid. In feite *ligt de hoogste reden van de menselijke waardigheid in de roeping van de mens tot gemeenschap met God*,³² voorbestemd om eeuwig te duren. *De waardigheid van dit leven wordt dus niet alleen bepaald door zijn oorsprong, maar ook door zijn eindbestemming: in gemeenschap treden met God om Hem te kennen en te beminnen. In het licht van deze waarheid precificeert en vervolledigt Ireneüs zijn verheven visie op de mens: de 'glorie van God' is inderdaad 'de levende mens', maar 'het leven van de mens is de aanschouwing van God'.*³³

21. Bijgevolg gelooft en bevestigt de Kerk dat alle mensen, geschapen naar het beeld en de gelijkenis van God en herschapen³⁴ in de mensgeworden, gekruisigde en verezen Zoon, geroepen zijn te groeien onder de werking van de Heilige Geest, om de heerlijkheid van de Vader te weerspiegelen in ditzelfde beeld, en deel te nemen aan het eeuwige leven (cf. Joh 10,15-16; Joh 17,22-24; 2 Kor 3,18; Ef 1,3-14). Inderdaad, *de openbaring [...] brengt de waardigheid van de menselijke persoon in haar volle betekenis aan het licht.*³⁵

Inzet voor persoonlijke vrijheid

22. Elke mens bezit een onvervreemdbare en intrinsieke waardigheid vanaf het begin van zijn of haar bestaan, als een onherroepelijk geschenk. De keuze om die waardigheid tot uitdrukking te brengen en ten volle te manifesteren of te verduisteren, hangt af van ieders vrije en verantwoordelijke beslissing. Sommige kerkvaders, zoals de heilige Ireneüs en de heilige Johannes Damascenus, maakten een onderscheid tussen het *beeld* en de *gelijkenis* die in Genesis worden genoemd (cf. 1,26). Dit leidde tot een dynamische visie op menselijke waardigheid, waarbij het beeld van God wordt toevertrouwd aan de menselijke vrijheid. Hierdoor kan – onder de leiding en de werking van de Geest – de gelijkenis van de mens met God groeien en kan ieder mens zijn hoogste waardigheid bereiken.³⁶ Alle mensen zijn geroepen om de ontologische reikwijdte van hun waardigheid op existentieel en moreel niveau te manifesteren, in de mate waarin zij zich met hun vrijheid oriënteren op het ware goed, als antwoord op Gods liefde. Als een wezen dat naar het beeld van God is geschapen, behoudt de menselijke persoon enerzijds altijd zijn of haar waardigheid en blijft hij of zij altijd geroepen om het goede in vrijheid te omarmen. Anderzijds, naarmate de persoon *reageert* op het goede, kan de waardigheid van het individu zich vrij, dynamisch en progressief manifesteren, groeien en rijpen. Daarom moet iedereen streven naar het volledig beleven van hun waardigheid. In dit licht kunnen we begrijpen hoe zonde de menselijke waardigheid kan schaden en verduisteren, omdat het een handeling is die indruist tegen die waardigheid; toch kan zonde *nooit* het feit tenietdoen dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Het geloof speelt daarom een cruciale rol om de rede bij te staan in haar waarneming van de menselijke

³² Tweede Vaticaanse Oecumenische Concilie, Pastorale constitutie *Gaudium et spes* (7 december 1965), nr. 19: AAS 58 (1966), 1038.

³³ Johannes Paulus II, Encycliek *Evangelium vitae* (25 maart 1995), nr. 38r: AAS 87 (1995), 443, met een citaat uit Ireneüs van Lyon, *Adv. Haer.* IV, 20,7: PG 7, 1037-1038.

³⁴ Christus heeft de gedoopten in feite een nieuwe waardigheid gegeven, die van *kinderen van God*: cf. *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nrs. 1213, 1265, 1270, 1279.

³⁵ Tweede Vaticaanse Oecumenische Concilie, Verklaring *Dignitatis humanae* (7 december 1965), nr. 9: AAS 58 (1966), 935.

³⁶ Cf. Ireneüs van Lyon, *Adv. Haer.* V, 6, 1. V, 8, 1. V, 16, 2: PG 7, 1136-1138. 1141-1142. 1167-1168; Johannes Damascenus, *De fide orth.* 2, 12: PG 94, 917-930.

waardigheid en om de essentiële kenmerken ervan te aanvaarden, te versterken en te verduidelijken, zoals Benedictus XVI benadrukte: *Zonder de corrigerende functie van de religie kan de rede ook ten prooi vallen aan vervormingen, bijvoorbeeld wanneer ze wordt gemanipuleerd door ideologieën of op een eenzijdige manier wordt toegepast, die niet volledig rekening houdt met de waardigheid van de menselijke persoon. Een dergelijk misbruik van de rede was uiteindelijk de oorzaak van de slavenhandel en van vele andere maatschappelijke vormen van kwaad, niet in het minst van de totalitaire ideologieën van de twintigste eeuw.*³⁷

3. Waardigheid, het fundament van de rechten en plichten van de mens

23. Paus Franciscus heeft ons eraan herinnerd dat, *in de moderne cultuur, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens de referentie is die het meest aansluit bij het principe van de onvervreembare waardigheid van de persoon. Deze verklaring werd door Johannes Paulus II omschreven als ‘een mijlpaal op de lange en moeilijke weg van het menselijke ras’ en als ‘een van de hoogste uitdrukkingen van het menselijke geweten’.*³⁸ Om weerstand te bieden aan pogingen om de diepgaande betekenis van deze Verklaring te veranderen of uit te wissen, is het belangrijk om enkele essentiële principes, die altijd moeten worden gerespecteerd, in gedachten te houden.

Onvoorwaardelijk respect voor de menselijke waardigheid

24. Ten eerste, ondanks het groeiende bewustzijn van menselijke waardigheid, bestaan er vandaag nog veel misverstanden over de betekenis van deze term. Sommige mensen suggereren dat het beter zou zijn om de term *persoonlijke waardigheid* (en *de rechten van de persoon*) te gebruiken in plaats van *menselijke waardigheid* (en *de rechten van de mens*). Zij definiëren een *persoon* als *iemand die in staat is om te redeneren*. Daarom beweren zij dat waardigheid en rechten voortkomen uit het vermogen van het individu tot kennis en vrijheid, eigenschappen die niet aan alle mensen gegeven zijn. Volgens deze opvatting zouden het ongeboren kind, de niet zelfredzame senior, of het individu met een verstandelijke beperking geen persoonlijke waardigheid hebben.³⁹ De Kerk benadrukt daarentegen dat de waardigheid van elke menselijke persoon, juist omdat deze intrinsiek is, *in alle omstandigheden* blijft bestaan. De erkenning van deze waardigheid kan op geen enkele manier afhankelijk zijn van een oordeel over het vermogen van een persoon om te begrijpen en vrij te handelen. Als dat wel zo zou zijn, zou de waardigheid niet inherent zijn aan de persoon en niet onafhankelijk zijn van zijn of haar situatie, en zou ze daarom geen *onvoorwaardelijk* respect verdienen. Alleen door te erkennen dat mensen een intrinsieke waardigheid hebben die nooit verloren kan gaan, is het mogelijk om deze kwaliteit een onschendbare en veilige basis te geven. Zonder een ontologische basis zou de erkenning van de menselijke waardigheid onderhevig zijn aan wisselende en willekeurige oordelen. De enige voorwaarde om te kunnen spreken over waardigheid die inherent is aan de persoon, is dat de persoon behoort tot de menselijke soort, waarbij *de rechten van de persoon de rechten van de mens zijn*.⁴⁰

Objectieve basis voor menselijke vrijheid

25. Ten tweede, het concept van menselijke waardigheid wordt soms misbruikt om een willekeurige wildgroei van nieuwe rechten te rechtvaardigen. Vele van deze rechten zijn in strijd met de oorspronkelijk gedefinieerde rechten en spreken vaak het fundamentele recht op leven tegen.⁴¹ Het lijkt alsof de mogelijkheid om elke individuele voorkeur of subjectieve wens uit te drukken en te realiseren, gegarandeerd moet worden. In dit perspectief wordt waardigheid gelijkgesteld aan een geïsoleerde en individualistische vrijheid, die beweert bepaalde subjectieve verlangens en neigingen te kunnen doen gelden als ‘rechten’, gegarandeerd en gefinancierd door de gemeenschap. Echter, menselijke waardigheid kan niet louter gebaseerd zijn op

³⁷ Benedictus, *Toespraak in Westminster Hall* (17 september 2010): *Insegnamenti VI/2* (2011), 240.

³⁸ Franciscus, *Algemene Audiëntie* (12 augustus 2020): *L'Osservatore Romano* (13 augustus 2020), 8, met een citaat uit Johannes Paulus II, *Toespraak tot de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties* (2 oktober 1979), 7 en Id., *Toespraak tot de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties* (5 oktober 1995), 2.

³⁹ Cf. Congregatie voor de Geloofsleer, *Verklaring Dignitas personae* (8 september 2008), nr. 8: AAS 100 (2008), 863-864.

⁴⁰ Internationale Theologische Commissie, *Godsdienstvrijheid in dienst van het algemene welzijn* (2019), nr. 38.

⁴¹ Cf. Franciscus, *Nieuwjaarstoespraak tot het Diplomatieke Korps bij de Heilige Stoel* (8 januari 2024): *L'Osservatore Romano* (8 januari 2024), 3.

individuele maatstaven of geïdentificeerd worden met het mentale en fysieke welzijn van het individu alleen. In plaats daarvan is de verdediging van de menselijke waardigheid gebaseerd op de constitutieve eisen van de menselijke natuur, die noch afhankelijk zijn van individuele willekeur, noch van sociale erkenning. Daarom hebben de plichten die voortvloeien uit de erkenning van de waardigheid van de ander, en de overeenkomstige rechten die daaruit voortvloeien, een concrete en objectieve inhoud die gebaseerd is op de gedeelde menselijke natuur. Zonder een dergelijke objectieve basis wordt het concept van waardigheid feitelijk onderworpen aan de meest uiteenlopende vormen van willekeur en machtsbelangen.

Relationele structuur van de menselijke persoon

26. Gezien vanuit het relationele karakter van de persoon, helpt menselijke waardigheid om het enge perspectief te overstijgen dat een zelfreferentiële en individualistische vrijheid voorstaat. Deze vrijheid streeft ernaar om haar eigen waarden te creëren zonder rekening te houden met de objectieve normen van het goede en de relatie met andere levende wezens. Er is een toenemend risico dat de menselijke waardigheid wordt beperkt tot het vermogen om naar eigen goeddunken beslissingen te nemen over zichzelf en het eigen lot. Dit gebeurt onafhankelijk van anderen, zonder rekening te houden met het feit dat men deel uitmaakt van de menselijke gemeenschap. In zo'n verkeerde opvatting van vrijheid wordt de wederzijdse erkenning van plichten en rechten, die ons in staat stellen om voor elkaar te zorgen, onmogelijk. In feite, zoals paus Johannes Paulus II benadrukte, *dient vrijheid de persoon en zijn ontplooiing door de gave van zichzelf en de acceptatie van anderen. Wanneer de individualistische dimensie van vrijheid echter een absoluut karakter krijgt, gaat de diepste zin ervan verloren en worden de roeping en de waardigheid ervan verloochend.*⁴²

27. De waardigheid van de mens omvat dus ook het vermogen, inherent aan de menselijke natuur, om verplichtingen tegenover anderen aan te gaan.

28. Het verschil tussen de mens en alle andere levende wezens, dat door het begrip waardigheid wordt benadrukt, mag er niet toe leiden dat we de goedheid van andere geschapen wezens vergeten. Deze wezens bestaan niet alleen voor menselijk nut, maar bezitten ook een eigen waarde. Ze zijn als geschenken die aan de menselijke familie zijn toevertrouwd om ze te behoeden en te verzorgen. Terwijl het concept van waardigheid is voorbehouden aan de mens, moet tegelijkertijd de scheppende goedheid van de rest van de kosmos worden bevestigd. Paus Franciscus wijst erop dat we, juist *omwille van onze unieke waardigheid en omdat we begiftigd zijn met rede, worden geroepen om de schepping met haar eigen wetten te respecteren, [...]: Elk wezen bezit zijn eigen goedheid en volkomenheid [...] De verschillende schepselen, gewild om hun eigen zijn, stralen elk op hun manier de oneindige wijsheid en goedheid van God uit. Daarom moet de mens de eigen goedheid van elk wezen respecteren om een ongeordend gebruik van de dingen te vermijden.*⁴³ Bovendien moeten we *vandaag de dag erkennen dat alleen een 'gesitueerd antropocentrisme' verdedigbaar is. Met andere woorden, we moeten erkennen dat het menselijke leven niet begrepen en in stand gehouden kan worden zonder andere levende wezens.*⁴⁴ In dit perspectief is het zorgwekkend dat er zoveel soorten verdwijnen en dat de klimaatcrisis het leven van zoveel wezens bedreigt.⁴⁵ Sterker nog, het behoort tot de waardigheid van mensen om zorg te dragen voor het milieu en in het bijzonder rekening te houden met deze menselijke ecologie die hun eigen bestaan in stand houdt.

De mens bevrijden van morele en sociale conditionering

29. Hoewel deze fundamentele voorwaarden noodzakelijk zijn, zijn ze niet voldoende om de ontwikkeling van de mens te garanderen met respect voor zijn waardigheid. *God heeft de mens geschapen als een redelijk wezen en hem de waardigheid van een persoon gegeven, begiftigd met initiatief en meesterschap over zijn daden,*⁴⁶ met het oog op het goede. Echter, onze vrije wil verkiest vaak het kwade boven het goede. Daarom moet de menselijke vrijheid zelf bevrijd worden. In zijn brief aan de Galaten bevestigt Paulus dat *Christus ons*

⁴² Johannes Paulus II, Encycliek. *Evangelium vitae* (25 maart 1995), nr. 19: AAS 87 (1995), 422.

⁴³ Franciscus, Encycliek *Laudato si'* (24 mei 2015), nr. 69: AAS 107 (2015), 875, verwijzend naar de *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nr. 339.

⁴⁴ Franciscus, Apostolische exhortatie *Laudate Deum* (4 oktober 2023), nr. 67: *L'Osservatore Romano* (4 oktober 2023), IV.

⁴⁵ *Ibid.*, nr. 63: *L'Osservatore Romano* (4 oktober 2023), IV.

⁴⁶ *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nr. 1730.

heeft bevrijd opdat wij in vrijheid zouden leven (Gal 5,1). Hiermee benadrukt hij de taak van elke christen, aan wie de verantwoordelijkheid is gegeven om bevrijding te bewerkstelligen, die zich uitstrekt over de hele wereld (cf. Rom 8,19 e.v.). Deze bevrijding, die begint in de harten van individuele mensen, is bestemd om zich te verspreiden en haar humaniserende kracht te manifesteren in alle relaties.

30. Vrijheid is een prachtig geschenk van God. Zelfs wanneer God ons aantrekt met zijn genade, doet Hij dat op zo'n manier dat onze vrijheid nooit wordt geschonden. Daarom zou het een grote vergissing zijn om te denken dat we, door ons van God en zijn hulp te distantiëren, vrijer kunnen zijn en ons daardoor waardiger kunnen voelen. Losgekoppeld van de Schepper, kan onze vrijheid alleen maar verzwakken en verduisteren. Hetzelfde geldt als vrijheid wordt voorgesteld als onafhankelijk van elke externe referentie en als elke relatie met een voorafgaande waarheid als een bedreiging wordt gezien. Als gevolg daarvan zou ook het respect voor de vrijheid en waardigheid van anderen afnemen. Zoals paus Benedictus XVI uitlegde: *Een wil die zichzelf radicaal onbekwaam acht om waarheid en goedheid te zoeken, heeft geen objectieve redenen of motieven om te handelen behalve die welke voortkomen uit haar vluchtige en voorwaardelijke belangen. Ze heeft geen 'identiteit' om te beschermen en op te bouwen door middel van werkelijk vrije en bewuste keuzes. Daarom kan ze geen respect opeisen van andere 'vrije willen', die ook losgekoppeld zijn van hun eigen diepste wezen en die als gevolg daarvan in staat zijn andere 'redenen' of zelfs helemaal geen 'redenen' op te leggen. De illusie dat moreel relativisme de sleutel biedt voor een vreedzaam samenleven is in feite de oorsprong van verdeeldheid en de ontkenning van de waardigheid van menselijke wezens.*⁴⁷

31. Bovendien zou het onrealistisch zijn om een abstracte vrijheid zonder enige conditionering, context of beperking te vooronderstellen. *Een juiste uitoefening van persoonlijke vrijheid vereist specifieke economische, sociale, juridische en culturele voorwaarden.*⁴⁸ Deze worden vaak niet vervuld, wat betekent dat sommige individuen meer 'vrijheid' genieten dan anderen. Paus Franciscus heeft dit punt benadrukt. *Sommige mensen, geboren in welvarende gezinnen, met een goede opleiding, een gezonde opvoeding of een groot natuurlijk talent, hebben geen proactieve staat nodig. Ze hoeven alleen maar hun vrijheid op te eisen. De realiteit is voor mensen met een beperking, afkomstig uit zeer arme gezinnen, met een laag opleidingsniveau en nauwelijks toegang tot adequate gezondheidszorg, echter heel anders. Als marktvrijheid en marktefficiëntie de leidende principes van de samenleving zijn, dan is er voor hen geen plaats en blijft broederlijkheid een vaag romantisch idee.*⁴⁹ Daarom is het cruciaal om te begrijpen dat *het bevrijden van onrechtvaardigheden de menselijke vrijheid en waardigheid op alle niveaus en in alle relaties van het menselijke handelen bevordert.*⁵⁰ Om echte vrijheid mogelijk te maken, moeten we *de menselijke waardigheid weer centraal stellen en op deze pijler de alternatieve sociale structuren bouwen die we nodig hebben.*⁵¹ Vrijheid wordt echter vaak verduisterd door vele psychologische, historische, sociale, educatieve en culturele conditioneringen. Echte en historische vrijheid moet altijd bevrijd worden. Het fundamentele recht op godsdienstvrijheid moet ook opnieuw worden bevestigd.

32. De menselijke geschiedenis toont tegelijkertijd een duidelijke vooruitgang in het begrijpen van menselijke waardigheid en vrijheid, hoewel niet zonder de schaduwen en risico's van terugval. Dit blijkt uit het groeiende verlangen – mede beïnvloed door het christendom, dat zelfs in steeds meer geseculariseerde samenlevingen gist blijft – om racisme, slavernij en marginalisering van vrouwen, kinderen, zieken en mensen met een beperking uit te roeien. Echter, deze moeizame weg naar menselijke waardigheid is nog verre van voltooid.

4. Enkele ernstige schendingen van de menselijke waardigheid

33. Gezien de eerdere overwegingen over de centrale rol van de menselijke waardigheid, richt het laatste deel van deze *Verklaring* zich op enkele specifieke en ernstige inbreuken op die waardigheid. Dit gebeurt in de

⁴⁷ Benedictus XVI, *Boodschap voor de viering van de 44e Werelddag van de Vrede* (1 januari 2011), nr. 3: *Insegnamenti VI/2* (2011), 979.

⁴⁸ Pauselijke Raad voor Gerechtigheid en Vrede, *Compendium van de sociale leer van de Kerk*, nr. 137.

⁴⁹ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 109: AAS 112 (2020), 1006.

⁵⁰ Pauselijke Raad voor Gerechtigheid en Vrede, *Compendium van de sociale leer van de Kerk*, nr. 137.

⁵¹ Franciscus, *Toespraak tot de deelnemers aan de Internationale Ontmoeting van de Volksbewegingen* (28 oktober 2014): AAS 106 (2014), 858.

geest van het leergezag van de Kerk, dat volledig tot uiting komt in de leer van recente pausen, zoals we al hebben aangegeven. Paus Franciscus blijft ons bijvoorbeeld oproepen om de menselijke waardigheid te respecteren: *Ieder mens heeft het recht om waardig te leven en zich volledig te ontwikkelen. Dit fundamentele recht kan door geen enkel land worden ontkend. Mensen hebben dit recht ook als ze niet productief zijn of geboren zijn en opgroeien met beperkingen. Dit doet geen afbreuk aan hun immense waardigheid als persoon, een waardigheid die niet gebaseerd is op omstandigheden, maar op de intrinsieke waarde van hun wezen. Als dit basisprincipe niet wordt gehandhaafd, is er geen toekomst voor broederlijkheid noch voor het voortbestaan van de mensheid.*⁵² Aan de andere kant blijft hij iedereen wijzen op de concrete schendingen van de menselijke waardigheid in onze tijd. Hij roept ons allemaal op om onze verantwoordelijkheid te nemen en ons actief in te zetten op dit gebied.

34. Bij het aankaarten van enkele van de vele ernstige schendingen van de menselijke waardigheid in onze hedendaagse wereld, kunnen we ons baseren op de leer van het Tweede Vaticaanse Concilie. Dit benadrukte dat *alles wat strijdig is met het leven zelf, zoals elke vorm van moord, genocide, abortus, euthanasie en vrijwillige zelfdoding*,⁵³ moet worden beschouwd als een inbreuk op de menselijke waardigheid. Het concilie bevestigde verder dat *alles wat de integriteit van de persoon schaadt, zoals verminking, lichamelijke of geestelijke foltering en pogingen om psychische dwang uit te oefenen*,⁵⁴ ook in strijd is met onze waardigheid. Het veroordeelde *alles wat een belediging is voor de menselijke waardigheid, zoals onmenselijke levensomstandigheden, willekeurige arrestaties, deportaties, slavernij, prostitutie, vrouwen- en kinderhandel, en schandelijke werkomstandigheden waarbij arbeiders alleen maar worden behandeld als middel om winst te behalen en niet als vrije en verantwoordelijke personen*.⁵⁵ Hierbij moet ook de doodstraf worden genoemd, want deze schendt de onvervreembare waardigheid van ieder mens, onder alle omstandigheden.⁵⁶ In dit verband moeten we erkennen dat *de strenge afwijzing van de doodstraf laat zien in hoeverre het mogelijk is om de onvervreembare waardigheid van ieder mens te erkennen en te aanvaarden dat hij of zij een plaats in het universum heeft. Want als ik deze niet betwist voor de ergste misdadigers, zal ik ze aan niemand ontfeggen. Ik zal iedereen de kans geven om deze planeet met mij te delen, ondanks wat ons van elkaar kan scheiden*.⁵⁷ Het lijkt ook passend om te wijzen op de waardigheid van mensen in gevangenissen, die vaak gedwongen worden om in onwaardige omstandigheden te leven. Tot slot moet het duidelijk zijn dat zelfs als iemand schuldig is aan ernstige misdaden, de praktijk van foltering volledig in tegenspraak is met de waardigheid die ieder mens toekomt.

35. Zonder volledigheid te claimen, belichten de volgende paragrafen enkele ernstige schendingen van de menselijke waardigheid die bijzonder actueel zijn.

Drama van armoede

36. Een van de fenomenen die aanzienlijk bijdraagt aan de ontkenning van de waardigheid van veel mensen, is extreme armoede, gekoppeld aan de ongelijke verdeling van rijkdom. Zoals paus Johannes Paulus II benadrukte: *Een van de grootste onrechtvaardigheden van de huidige wereld is dat relatief weinigen veel bezitten, terwijl velen bijna niets bezitten. Dit is de onrechtvaardigheid van de slechte verdeling van de goederen en diensten die oorspronkelijk voor iedereen bestemd zijn*.⁵⁸ Bovendien zou het misleidend zijn om een oppervlakkig onderscheid te maken tussen rijke en arme landen. Benedictus XVI erkende al dat, hoewel *de wereldwijde rijkdom absoluut gezien toeneemt, de ongelijkheden groter worden. In rijke landen verarmen nieuwe maatschappelijke groepen en ontstaan nieuwe vormen van armoede. In armere gebieden genieten sommige groepen van een soort 'overontwikkeling' waarbij consumptie en verspilling hand in hand gaan, wat een onaanvaardbaar contrast vormt met hardnekkige situaties van mensonterende ellende. De schandalige*

⁵² Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 107: AAS 112 (2020), 1005-1006.

⁵³ Tweede Vaticaanse Oecumenische Concilie, Pastorale constitutie *Gaudium et spes* (7 december 1965), nr. 27: AAS 58 (1966), 1047.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Cf. *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nr. 2267 en Congregatie voor de Geloofsleer, *Brief aan de bisschoppen over de nieuwe formulering van nr. 2267 van de Catechismus van de Katholieke Kerk over de doodstraf* (1 augustus 2018), nrs. 7-8.

⁵⁷ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), 269: AAS 112 (2020), 1065.

⁵⁸ Johannes Paulus II, Encycliek *Sollicitudo rei socialis* (30 december 1987), nr. 28: AAS 80 (1988), 549.

ongelijkheid houdt aan,⁵⁹ waarbij de waardigheid van arme mensen dubbel wordt ontkend, zowel door het gebrek aan middelen om in hun basisbehoeften te voorzien als door de onverschilligheid van degenen die naast hen leven.

37. Samen met paus Franciscus moeten we concluderen dat *de welvaart is toegenomen, maar de ongelijkheid net zo goed, met als resultaat dat nieuwe vormen van armoede opduiken. De bewering dat de moderne wereld de armoede heeft teruggedrongen, is gebaseerd op het meten van armoede op basis van criteria uit het verleden die niet meer van deze tijd zijn.*⁶⁰ Hierdoor kan armoede verschillende vormen aannemen, zoals een obsessie om de loonkosten te verminderen zonder rekening te houden met de ernstige gevolgen ervan; de werkloosheid die daarvan het rechtstreekse gevolg is, leidt immers tot meer armoede.⁶¹ Onder deze destructieve effecten van het geldimperium,⁶² moeten we erkennen dat *de ergste vorm van armoede die is waarin mensen beroofd worden van werk en van de waardigheid van hun werk.*⁶³ Als sommige mensen geboren worden in een land of familie waar ze minder kansen hebben om zich te ontwikkelen, moeten we erkennen dat dit in strijd is met hun waardigheid, die precies dezelfde is als die van degenen die geboren worden in een rijke familie of een rijk land. We zijn allemaal in meer of mindere mate verantwoordelijk voor deze flagrante ongelijkheid.

Oorlog

38. Een andere tragedie die de menselijke waardigheid ontkent, zowel in het verleden als nu, is oorlog. Oorlog, terroristische aanslagen, raciale of religieuze vervolging en vele andere aantastingen van de menselijke waardigheid [...] vermenigvuldigen zich jammer genoeg in talrijke regio's in de wereld in die mate dat ze trekken vertonen van wat we een echte 'derde wereldoorlog' zouden kunnen noemen, die stukje bij beetje wordt uitgevochten.⁶⁴ Oorlog, met zijn spoor van vernietiging en lijden, tast de menselijke waardigheid aan op zowel korte als lange termijn. Terwijl we het onvervreembare recht op zelfverdediging en de verantwoordelijkheid om diegenen te beschermen wiens leven wordt bedreigd, opnieuw bevestigen, moeten we erkennen dat oorlog altijd een 'nederlaag van de menselijkheid' is. Geen oorlog is de tranen waard van een moeder die haar kind vermint of gedood ziet worden; geen oorlog is het verlies van het leven van ook maar één mens waard, een heilig wezen geschapen naar het beeld en de gelijkenis van de Schepper; geen oorlog is de vergiftiging van ons gemeenschappelijk huis waard. En geen oorlog is de wanhoop waard van hen die gedwongen worden hun thuisland te verlaten en van het ene op het andere moment beroofd zijn van hun thuis en van alle familie-, vriendschaps-, sociale en culturele banden die zijn opgebouwd, soms generaties lang.⁶⁵ Alle oorlogen zijn, alleen al door het feit dat ze in strijd zijn met de menselijke waardigheid, 'conflicten die problemen niet oplossen maar vergroten'.⁶⁶ Dit is des te ernstiger in onze tijd, waarin het normaal is geworden dat zoveel onschuldige burgers sterven buiten het slagveld.

39. Daarom kan de Kerk vandaag de dag niets anders dan zich de woorden van de pausen eigen maken, door met Paulus VI te herhalen: *nooit meer oorlog, nooit meer oorlog!*⁶⁷ en samen met de heilige Johannes Paulus II aan iedereen te vragen *in naam van God en in naam van de mens: dood niet! Zaaï geen vernieling en vernietiging onder de mensen! Denk aan uw broeders die honger en ellende lijden! Eerbiedig de waardigheid*

⁵⁹ Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in veritate* (29 juni 2009), nr. 22: AAS 101 (2009), 657, met een citaat uit Paulus VI, Encycliek *Populorum progressio* (26 maart 1967), nr. 9: AAS 59 (1967), 261-262.

⁶⁰ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 21: AAS 112 (2020), 976, met een citaat uit Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in veritate* (29 juni 2009), nr. 22: AAS 101 (2009), 657.

⁶¹ *Ibid.*, nr. 20: AAS 112 (2020), 975-976. Cf. ook het *Gebed tot de Schepper* aan het einde van dezelfde encycliek.

⁶² *Ibid.*, nr. 116: AAS 112 (2020), 1009, met een citaat uit Franciscus, *Toespraak tot de deelnemers aan de Internationale Ontmoeting van de Volksbewegingen* (28 oktober 2014): AAS 106 (2014), 851-852.

⁶³ *Ibid.*, nr. 162: AAS 112 (2020), 1025, met een citaat uit Franciscus, *Toespraak tot het Diplomatieke Korps bij de Heilige Stoel* (12 januari 2015): AAS 107 (2015), 165.

⁶⁴ *Ibid.*, nr. 25: AAS 112 (2020), 978, met een citaat uit Franciscus, *Boodschap voor de 48e Werelddag voor de Vrede 1 januari 2016* (8 december 2015): AAS 108 (2016), 49.

⁶⁵ Franciscus, *Boodschap aan de deelnemers van het 6e Vredesforum van Parijs* (10 november 2023): *L'Osservatore Romano* (10 november 2023), 7, met een citaat uit Id., *Algemene Audiëntie* (23 maart 2022): *L'Osservatore Romano* (23 maart 2022), 3.

⁶⁶ Franciscus, *Toespraak tot de Conferentie van de Partijen bij het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering (COP28)* (2 december 2023): *L'Osservatore Romano* (2 december 2023), 2.

⁶⁷ Cf. Paulus VI, *Toespraak tot de Verenigde Naties* (4 oktober 1965): AAS 57 (1965), 881.

en de vrijheid van iedereen!⁶⁸ Dit is nu meer dan ooit de oproep van de Kerk en de hele menselijke familie. Paus Franciscus benadrukt dit door te stellen: *We kunnen oorlog niet langer als een oplossing zien, omdat de eraan verbonden risico's waarschijnlijk altijd groter zullen zijn dan de veronderstelde voordelen. Gezien dit feit is het vandaag de dag erg moeilijk om een beroep te doen op de rationele criteria die in vroegere eeuwen zijn uitgewerkt om te spreken van de mogelijkheid van een 'rechtvaardige oorlog'. Nooit meer oorlog!*⁶⁹ Omdat de mensheid vaak dezelfde fouten uit het verleden herhaalt, moeten we, om vrede op te bouwen, afstappen van de logica van de legitimiteit van oorlog.⁷⁰ De nauwe relatie die bestaat tussen geloof en menselijke waardigheid maakt het tegenstrijdig om oorlog te baseren op religieuze overtuigingen: *Degenen die zich beroepen op de naam van God om terrorisme, geweld en oorlog te rechtvaardigen, volgen niet de weg van God. Oorlog in de naam van religie wordt een oorlog tegen religie zelf.*⁷¹

Lijden van migranten

40. Migranten zijn vaak de eerste slachtoffers van diverse vormen van armoede. Hun waardigheid wordt niet alleen in hun eigen land aangetast,⁷² maar hun leven wordt ook bedreigd omdat ze niet langer de middelen hebben om een gezin te stichten, te werken of zichzelf te voeden.⁷³ Bovendien worden ze, eenmaal aangekomen in de landen die hen zouden moeten kunnen opvangen, *niet beschouwd als mensen die net zoals anderen het recht hebben om volwaardig deel te nemen aan het maatschappelijke leven. Men vergeet dat ze dezelfde intrinsieke waardigheid bezitten als ieder ander mens. [...] Niemand zal ooit openlijk ontkennen dat ze mensen zijn, maar in de praktijk laten onze beslissingen en de manier waarop we ze behandelen zien dat we ze als minderwaardig, minder belangrijk, minder menselijk beschouwen.*⁷⁴ Daarom is het dringend nodig om te onthouden dat *elke migrant een menselijke persoon is, die als zodanig onvervreembare fundamentele rechten heeft, die door iedereen en in elke situatie geëerbiedigd moeten worden.*⁷⁵ Het opvangen van migranten is een belangrijke en zinvolle manier om de onvervreembare waardigheid van elke menselijke persoon, ongeacht afkomst, ras of religie te verdedigen.⁷⁶

Mensenhandel

41. Mensenhandel is een ernstige schending van de menselijke waardigheid en moet als zodanig worden erkend.⁷⁷ Dit is geen nieuw fenomeen, maar het heeft tragische proporties aangenomen die voor iedereen duidelijk zijn. Paus Franciscus heeft dit in niet mis te verstane bewoordingen veroordeeld: *Ik bevestig hier opnieuw dat 'mensenhandel' een verachtelijke activiteit is, een schande voor onze samenlevingen die zichzelf beschaafd noemen! Uitbuiters en klanten op alle niveaus moeten hun geweten grondig onderzoeken, zowel voor zichzelf als voor God! De Kerk hernieuwt vandaag haar dringende oproep om altijd de waardigheid en de centrale plaats van elke persoon te beschermen, met respect voor de fundamentele rechten, zoals benadrukt in haar sociale leer. Ze roept dringend op om deze rechten daadwerkelijk uit te breiden naar miljoenen vrouwen en mannen op alle continenten waar ze niet worden erkend. Helaas wordt de menselijke waardigheid vaak met voeten getreden, in een wereld waarin veel over rechten wordt gesproken. In een wereld waar zoveel*

⁶⁸ Johannes Paulus II, Encycliek *Redemptor hominis* (4 maart 1979), nr. 16: AAS 71 (1979), 295.

⁶⁹ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 258: AAS 112 (2020), 1061.

⁷⁰ Franciscus, Toespraak tot de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (14 juni 2023): *L'Osservatore Romano* (15 juni 2023), 8.

⁷¹ Franciscus, Toespraak op de Wereldgebedsdag voor de Vrede (20 september 2016): *L'Osservatore Romano* (22 september 2016), 5.

⁷² Cf. Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 38: AAS 112 (2020), 983: *Daarom is het ook nodig om het recht om niet te emigreren, dat wil zeggen om in het thuisland te blijven, opnieuw te bevestigen*, citaat uit Benedictus XVI, Boodschap voor de 99e Werelddag van Migrant en Vluchtelingen (12 oktober 2012): AAS 104 (2012), 908.

⁷³ Cf. Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 38: AAS 112 (2020), 982-983.

⁷⁴ *Ibid.*, nr. 39: AAS 112 (2020), 983.

⁷⁵ Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in veritate* (29 juni 2009), nr. 62: AAS 101 (2009), 697.

⁷⁶ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 39: AAS 112 (2020), 983.

⁷⁷ Het is wellicht nuttig om te verwijzen naar de verklaring van Paulus III over de waardigheid van mensen in de landen van de Nieuwe Wereld. In de bul *Pastorale officium* (29 mei 1537) stelde hij – op straffe van excommunicatie – dat de inwoners van die gebieden, *zelfs als ze zich buiten de Kerk bevinden [...], niet van hun vrijheid of bezittingen beroofd mogen worden. Hij benadrukte dat zij mensen zijn en daarom in staat tot geloof en heil. (licet extra gremium Ecclesiae existant, non tamen sua libertate, aut rerum suarum dominio [...] privandos esse, et cum homines, ideoque fidei et salutis capaces sint):* DH 1495.

wordt gesproken over rechten, lijkt het er vaak op dat geld het enige is dat rechten heeft.⁷⁸

42. Om deze redenen mogen de Kerk en de menselijke familie de strijd niet opgeven tegen fenomenen als handel in menselijke organen en weefsels, seksuele uitbuiting van kinderen, slavenarbeid – inclusief prostitutie – drugs- en wapenhandel, terrorisme en internationaal georganiseerde misdaad. Gezien de omvang van deze situaties en het aantal onschuldige slachtoffers, moeten we elke verleiding om te vervallen in loze verklaringen die ons geweten in slaap sussen, vermijden. We moeten ervoor zorgen dat onze instellingen werkelijk doeltreffend zijn in de strijd tegen al deze plagen.⁷⁹ Geconfronteerd met deze diverse en wrede ontkenning van de menselijke waardigheid, moeten we ons steeds meer bewust worden dat *mensenhandel een misdaad tegen de menselijkheid is*.⁸⁰ In wezen ontkennt het de menselijke waardigheid op minstens twee manieren: *mensenhandel schendt de menselijkheid van het slachtoffer en tast zijn of haar vrijheid en waardigheid aan. Tegelijkertijd ontmenselijkt het degenen die deze misdaden plegen*.⁸¹

Seksueel misbruik

43. De fundamentele waardigheid die inherent is aan de mens in zijn of haar totaliteit van lichaam en geest, maakt ons bewust van de ernst van seksueel misbruik. Dit misbruik laat diepe littekens achter in de harten van de slachtoffers, die zich in hun menselijke waardigheid aangetast voelen. *Het is een lijden dat een leven lang kan duren en dat geen berouw kan verhelpen. Dit fenomeen is wijdverspreid in de samenleving en treft ook de Kerk, waardoor haar zending ernstig wordt belemmerd*.⁸² Daarom zet de Kerk zich onvermoeibaar in om een einde te maken aan alle vormen van misbruik, te beginnen van binnenuit.

Geweld tegen vrouwen

44. Geweld tegen vrouwen is een wereldwijd schandaal dat steeds meer erkenning krijgt. Hoewel de gelijke waardigheid van vrouwen in woorden wordt erkend, blijft de ongelijkheid tussen vrouwen en mannen in sommige landen aanzienlijk. Zelfs in de meest ontwikkelde en democratische landen laat de sociale realiteit zien dat vrouwen vaak niet dezelfde waardigheid krijgen als mannen. Paus Franciscus benadrukt dit door te stellen dat *de organisatie van samenlevingen wereldwijd nog ver verwijderd is van een duidelijk standpunt over de gelijkwaardigheid van vrouwen en over gelijke rechten als mannen. We spreken weliswaar over gelijkheid, maar onze beslissingen en de realiteit vertellen een heel ander verhaal. Vrouwen die lijden onder situaties van uitsluiting, mishandeling en geweld zijn dubbel zo kwetsbaar, omdat ze vaak minder mogelijkheden hebben om hun rechten te verdedigen*.⁸³

45. Johannes Paulus II erkende al *dat er nog veel te doen is om ervoor te zorgen dat 'het vrouw en moeder zijn' geen discriminatie met zich meebrengt. Het is van cruciaal belang om daadwerkelijke gelijkheid te realiseren op alle vlakken: gelijk loon voor gelijk werk, bescherming voor werkende moeders, eerlijke carrièremogelijkheden, gelijkheid van echtgenoten binnen familierecht, en erkenning van alle rechten en plichten van burgers in een democratische samenleving*.⁸⁴ Ongelijkheid in deze domeinen kunnen terecht worden beschouwd als vormen van geweld. Hij benadrukte ook dat *het hoog tijd is om de vormen van seksueel geweld die vrouwen vaak treffen, krachtig te veroordelen en wetten aan te nemen die hen effectief beschermen tegen dergelijk geweld. Uit respect voor de menselijke persoon kunnen we ook niet nalaten de wijdverspreide hedonistische en commerciële cultuur te veroordelen die de systematische uitbuiting van seksualiteit*

⁷⁸ Franciscus, Toespraak tot de deelnemers aan de Plenaire Vergadering van de Pauselijke Raad voor de Pastorale Zorg van Migranten en Reizigers (24 mei 2013): AAS 105 (2013), 470-471.

⁷⁹ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 188: AAS 112 (2020), 1036, met citaat uit Id., Toespraak tot de Organisatie van de Verenigde Naties (25 september 2015): AAS 107 (2015), 1039.

⁸⁰ Franciscus, Toespraak tot een groep nieuwe ambassadeurs ter gelegenheid van de overhandiging van de geloofsbrieven (12 december 2013) *L'Osservatore Romano* (13 december 2013), 8.

⁸¹ Franciscus, Toespraak tot de deelnemers aan de internationale conferentie over mensenhandel (11 april 2019): AAS 111 (2019), 700.

⁸² Slotdocument van de 15e Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode (27 oktober 2018), nr. 29.

⁸³ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 23: AAS 112 (2020), 977, met een citaat uit Id., Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium* (24 november 2013), nr. 212: AAS 105 (2013), 1108.

⁸⁴ Johannes Paulus II, Brief aan vrouwen (29 juni 1995), nr. 4: *Insegnamenti XVIII/1* (1997), 1874.

aanmoedigt en zelfs zeer jonge meisjes verleidt om hun lichaam te laten gebruiken voor winst.⁸⁵ Bij het bespreken van geweld tegen vrouwen mogen we de gedwongen abortussen niet negeren, die zowel de moeder als het kind treffen, vaak om het egoïsme van mannen te bevredigen. Evenmin mogen we polygamie over het hoofd zien, die volgens de *Catechismus van de Katholieke Kerk*, indruist tegen de gelijkwaardigheid van man en vrouw en tegen de unieke en exclusieve huwelijksliefde.⁸⁶

46. In de context van geweld tegen vrouwen, kan het fenomeen van feminicide niet genoeg worden veroordeeld. Op dit gebied is een gecoördineerde en concrete inzet van de hele internationale gemeenschap vereist, zoals paus Franciscus heeft benadrukt. *Onze liefde voor Maria moet ons helpen om waardering en dankbaarheid te koesteren voor vrouwen, voor onze moeders en grootmoeders, die de steunpilaren van het leven in onze steden zijn. Ze dragen bijna altijd in stilte bij aan het voortzetten van het leven. Het is de stilte en de kracht van hoop. Dank u voor uw getuigenis. [...] Terwijl wij onze moeders en grootmoeders in gedachten houden, roep ik jullie op om een plaag te bestrijden die ons Amerikaanse continent teistert: de talrijke gevallen van vrouwenmoord. En de vele situaties van geweld die verborgen blijven achter zoveel muren. Ik roep jullie op om deze bron van lijden te bestrijden door het bevorderen van een wetgeving en cultuur die elke vorm van geweld verwerpt.*⁸⁷

Abortus

47. De Kerk benadrukt voortdurend dat de waardigheid van elk menselijk wezen een intrinsiek karakter heeft en geldt vanaf het moment van de conceptie tot de natuurlijke dood. Juist de bevestiging van deze waardigheid is de onvervreembare voorwaarde voor de bescherming van een persoonlijk en sociaal bestaan, en ook de noodzakelijke voorwaarde voor de verwezenlijking van broederschap en sociale vriendschap tussen alle volkeren op aarde.⁸⁸ Op basis van deze onschendbare waarde van het menselijke leven heeft het leergezag van de Kerk zich altijd uitgesproken tegen abortus. In deze context schreef Johannes Paulus II: *Onder de misdrijven die de mens tegen het leven kan plegen, bezit abortus provocatus kenmerken waardoor die bijzonder zwaarwegend en verwerpelijk wordt. [...] Tegenwoordig is in het geweten van heel wat mensen het besef van de ernst ervan geleidelijk verduisterd. Dat abortus in de mentaliteit en de zeden van de mensen en zelfs in de wet aanvaard wordt, is een sprekend teken van een zeer gevaarlijke crisis van het morele bewustzijn, dat steeds minder in staat is het goede van het kwade te onderscheiden, zelfs wanneer het fundamentele recht op leven in het geding is. Tegenover zo'n ernstige situatie is het meer dan ooit nodig moedig de waarheid voor ogen te houden en de dingen bij hun naam te noemen zonder toe te geven aan gemakkelijksoplossingen of aan de verleiding zichzelf te bedriegen. Zeer stellig klinkt in dit verband het verwijt van de profeet Jesaja: 'Wee degenen die het kwade goed noemen en het goede kwaad, die het licht tot duisternis maken en het duister tot licht'. Juist in het geval van abortus neemt men de ontwikkeling van dubbelzinnige termen waar, zoals 'zwangerschapsonderbreking', die de ware aard ervan willen verbergen en de ernst ervan willen verzwakken in de publieke opinie. Dit linguïstisch verschijnsel zelf is ongetwijfeld symptoom van het onbehagen dat het geweten van de mensen ondervindt. Woorden kunnen echter nooit de realiteit veranderen: abortus provocatus is een rechtstreekse moord met voorbedachten rade, hoe dan ook gepleegd, van een menselijk wezen in de beginfase van zijn bestaan, tussen de conceptie en de geboorte.*⁸⁹ Ongeboren kinderen genieten zo het minst verdediging en zijn het meest onschuldig van allemaal. Men wil vandaag hun menselijke waardigheid ontkennen om met hen te kunnen doen wat men wil, door het leven te ontnemen en door wetgeving te stimuleren die maakt dat niemand dit kan verhinderen.⁹⁰ Daarom moet krachtig en duidelijk worden bevestigd, zelfs in onze tijd, dat deze verdediging van het ongeboren leven nauw verbonden is met de verdediging van alle mensenrechten. Ze vertrekt immers vanuit de overtuiging dat een menselijk wezen altijd heilig en

⁸⁵ Ibid., nr. 5: *Insegnamenti XVIII/1* (1997), 1875.

⁸⁶ *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nr. 1645.

⁸⁷ Franciscus, *Toespraak ter gelegenheid van de Mariaviering – Onze-Lieve-Vrouw van de Poort* (20 januari 2018): AAS 110 (2018), 329.

⁸⁸ Franciscus, *Toespraak tot de deelnemers aan de Plenaire Vergadering van de Congregatie voor de Geloofsleer* (21 januari 2022): *L'Osservatore Romano* (21 januari 2022), 8.

⁸⁹ Johannes Paulus II, *Encycliek Evangelium vitae* (25 maart 1995), 58: AAS 87 (1995), 466-467. Over de kwestie van het respect dat verschuldigd is aan menselijke embryo's, zie Congregatie voor de Geloofsleer, *Instructie Donum vitae* (22 februari 1987): *De praktijk van het in leven houden van menselijke embryo's in vivo of in vitro voor experimentele of commerciële doeleinden is volledig in strijd met de menselijke waardigheid* (I, 4): AAS 80 (1988), 82.

⁹⁰ Franciscus, *Apostolische exhortatie Evangelii gaudium* (24 november 2013), 213: AAS 105 (2013), 1108.

onaantastbaar is, in om het even welke situatie en in alle fasen van zijn ontwikkeling. Het is een doel op zich en nooit een middel om andere moeilijkheden op te lossen. Als deze overtuiging verdwijnt, is er geen stevig en permanent fundament meer voor de verdediging van de mensenrechten, die steeds onderworpen zouden zijn aan de toevallige gading van de machthebbers van het ogenblik. Alleen de rede volstaat al om de onaantastbare waarde van ieder mensenleven te erkennen, maar als we deze waarde bekijken vanuit het geloof 'is iedere schending van de menselijke waardigheid wraakroepend voor God en wordt het een belediging aan de Schepper van de mens'.⁹¹ Het is de moeite waard om hier het genereuze en moedige engagement van de heilige Teresa van Calcutta ter verdediging van elke verwekte persoon in herinnering te roepen.

Draagmoederschap

48. De Kerk neemt ook een standpunt in tegen de praktijk van het draagmoederschap, waarbij het zeer kostbare kind tot een object wordt gereduceerd. De woorden van paus Franciscus zijn hierover zeer duidelijk: *De weg naar vrede vereist respect voor het leven, voor elk menselijk leven, beginnend bij het leven van het ongeboren kind in de moederschoot, dat niet mag worden weggenomen of tot een commercieel product gemaakt. In dit verband betreur ik de praktijk van het zogenaamde draagmoederschap, omdat het de waardigheid van zowel de vrouw als het kind ernstig schaadt. Het is gebaseerd op de uitbuiting van de materiële nood van een moeder. Een kind is altijd een geschenk en nooit een contractueel object. Daarom roep ik de internationale gemeenschap op om zich in te zetten voor een wereldwijd verbod op deze praktijk.*⁹²

49. De praktijk van draagmoederschap schendt in de eerste plaats de waardigheid van het kind. Elk kind heeft een immateriële waardigheid die zich op een unieke en gedifferentieerde manier manifesteert in elke levensfase: vanaf het moment van de conceptie, bij de geboorte, tijdens het opgroeien als jongen of meisje, tot in de volwassenheid. Vanwege deze onvervreemdbare waardigheid heeft het kind recht op een volledig menselijke oorsprong die niet kunstmatig tot stand is gekomen, en op het geschenk van het leven dat zowel de waardigheid van de gever als die van de ontvanger tot uitdrukking brengt. De erkenning van de waardigheid van de menselijke persoon omvat ook de erkenning van de waardigheid van de echtelijke verbintenis en van de menselijke voortplanting in al haar aspecten. Met dit in gedachten kan de legitieme kinderwens, niet worden omgezet in een *recht op een kind* dat de waardigheid van dat kind als ontvanger van het gratuite geschenk van het leven niet respecteert.⁹³

50. De praktijk van het draagmoederschap schendt ook de waardigheid van de vrouw, ongeacht of ze ertoe gedwongen wordt of er vrijwillig voor kiest. In deze praktijk wordt de vrouw losgekoppeld van het kind dat in haar groeit en wordt ze gereduceerd tot een middel dat ondergeschikt is aan de winst of willekeurige verlangens van anderen. Dit staat in scherp contrast met de fundamentele waardigheid van elke mens en met het recht van elke mens om altijd als individu op zich erkend te worden en nooit als een instrument voor iets anders.

Euthanasie en hulp bij zelfdoding

51. Er is een specifiek geval van schending van de menselijke waardigheid dat minder opvallend is, maar snel aan terrein wint. Het bijzondere aspect hiervan is hoe een verkeerd begrip van menselijke waardigheid wordt aangewend om het concept van waardigheid tegen het leven zelf te keren. Deze verwarring, die tegenwoordig wijdverbreid is, komt naar voren in het debat over euthanasie. Wetten die euthanasie of hulp bij zelfdoding toestaan, worden soms aangeduid als *wetten voor het recht op waardig sterven (death with dignity acts)*. Er heerst een algemene opvatting dat euthanasie of hulp bij zelfdoding verenigbaar is met het respect voor de waardigheid van de menselijke persoon. In reactie hierop moet echter nadrukkelijk worden herhaald dat lijden er niet toe leidt dat zieke mensen hun waardigheid verliezen, die intrinsiek en onvervreemdbaar is. In plaats daarvan kan lijden een kans bieden om de banden van wederzijdse saamhorigheid te versterken en om een groter bewustzijn te ontwikkelen van de kostbare waarde van elke mens voor de hele menselijke

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Franciscus, *Nieuwjaarstoespraak tot het Diplomatieke Korps bij de Heilige Stoel* (8 januari 2024): *L'Osservatore Romano* (8 januari 2024), 3.

⁹³ Cf. Congregatie voor de Geloofsleer, *Instructie Dignitas personae* (8 september 2008), nr. 16: AAS 100 (2008), 868-869. Al deze aspecten worden nauwkeurig in herinnering gebracht in de instructie van de toenmalige Congregatie voor de Geloofsleer getiteld *Donum vitae* (22 februari 1987): AAS 80 (1988), 71-102.

familie.

52. Zeker, de waardigheid van mensen die ernstig of terminaal ziek zijn, vereist alle passende en noodzakelijke inspanningen om hun lijden te verlichten. Dit kan door passende palliatieve zorg en door het vermijden van therapeutische hardnekkigheid of buitensporige medische interventies. Deze zorg stemt overeen met *de voortdurende plicht om de behoeften van de zieke serieus te nemen: zorgbehoeften, pijnverlichting, en affectieve en spirituele behoeften*.⁹⁴ Niettemin is een inspanning van deze aard iets totaal anders dan – en staat er zelfs haaks op – een beslissing om een einde te maken aan het eigen leven of dat van een ander die onder lijden gebukt gaat. Zelfs in zijn ellendige staat draagt het menselijke leven een waardigheid in zich die altijd hooggehouden moet worden, die nooit verloren mag gaan en die onvoorwaardelijk respect verdient. Sterker nog, er zijn geen omstandigheden waaronder menselijk leven niet meer waardig zou zijn en als gevolg daarvan beëindigd zou kunnen worden: *Het leven heeft voor iedereen dezelfde waardigheid en dezelfde waarde – respect voor het leven van anderen is hetzelfde als het respect dat we verschuldigd zijn aan ons eigen bestaan*.⁹⁵ Het helpen van een suïcidaal persoon om een einde te maken aan zijn of haar leven is een objectief vergrijp tegen de waardigheid van de persoon die erom vraagt, zelfs als dit zijn of haar wens vervult. *We moeten mensen begeleiden in hun laatste levensfase, maar niet de dood uitlokken of enige vorm van zelfmoord faciliteren. Het is belangrijk om te onthouden dat het recht op zorg en behandeling voor iedereen altijd prioritair moet zijn, zodat de meest kwetsbare, vooral oudere en zieke mensen, nooit verwaarloosd worden. Leven is een recht, niet de dood, en de dood moet worden verwelkomd, niet toegebracht. Dit ethische principe geldt voor iedereen, niet alleen voor christenen of gelovigen*.⁹⁶ Zoals eerder gezegd, impliceert de waardigheid van elke mens, hoe zwak of lijdend ook, de waardigheid van alle mensen.

Marginalisering van mensen met een beperking

53. Een criterium om de daadwerkelijke aandacht voor de waardigheid van elk individu te verifiëren is ongetwijfeld de zorg voor de meest achtergestelde mensen. Helaas wordt onze tijd gekenmerkt door een gebrek aan dergelijke zorg; in plaats daarvan zien we een wegwerpcultuur steeds verder oprukken.⁹⁷ Om deze trend tegen te gaan, verdienen mensen met lichamelijke of geestelijke beperkingen speciale aandacht en zorg. Deze toestand van bijzondere kwetsbaarheid,⁹⁸ die een prominente plaats inneemt in de evangelieverhalen, roept universeel de vraag op naar wat het betekent om een menselijk persoon te zijn, juist in het licht van een toestand van beperking of invaliditeit. De kwestie van menselijke onvolmaaktheid heeft ook duidelijke sociaal-culturele implicaties, omdat sommige culturen de neiging hebben om mensen met een beperking te marginaliseren of zelfs te onderdrukken, door hen als *verschoppelingen* te behandelen. De waarheid is echter dat alle mensen, ongeacht hun kwetsbaarheid, hun waardigheid ontvangen uit het feit dat zij door God gewild en bemind zijn. Om deze redenen moet inclusie en actieve deelname aan het maatschappelijke en kerkelijke leven van mensen met een kwetsbaarheid of beperking zoveel mogelijk worden bevorderd.⁹⁹
54. In een breder perspectief moet worden benadrukt dat *deze liefde, die het spirituele hart van de politiek vormt, altijd een voorkeursliefde is voor degenen die het meest hulpbehoevend zijn. Dit vormt de basis van alles wat wij voor hen doen. [...] Om aandacht te hebben voor mensen in nood, zijn kracht en tederheid, strijd en edelmoedigheid nodig te midden een functionalistisch en geprivatiseerd model dat onvermijdelijk tot een 'wegwerpcultuur' leidt. [...] Het betekent dat we ons bekommeren om mensen in de meest marginale en schrijnende situaties, om hen met waardigheid te kunnen zalven. Zo brengen we een intense dynamiek op gang, want we moeten alles eraan doen om de status en de waardigheid van de menselijke persoon te beschermen*.¹⁰⁰

⁹⁴ Congregatie voor de Geloofsleer, Brief *Samaritanus bonus* (14 juli 2020), V, nr. 4: AAS 112 (2020), 925.

⁹⁵ Cf. *Ibid.*, V, nr. 1: AAS 112 (2020), 919.

⁹⁶ Franciscus, *Algemene Audiëntie* (9 februari 2022): *L'Osservatore Romano* (9 februari 2022), 3.

⁹⁷ Cf. vooral Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nrs. 18-21: AAS 112 (2020), 975-976: *Een wegwerpwereld*. Nr. 188 van dezelfde encycliek gaat zelfs zo ver te spreken van een *wegwerpcultuur*.

⁹⁸ Cf. Franciscus, *Toespraak tot de deelnemers aan het Congres van de Pauselijke Raad voor de Bevordering van de Nieuwe Evangelisatie* (21 oktober 2017): *L'Osservatore Romano* (22 oktober 2017), 8: *kwetsbaarheid behoort tot het wezen van de mens*.

⁹⁹ Cf. Franciscus, *Boodschap ter gelegenheid van de Internationale Dag voor Mensen met een Beperking* (3 december 2020): AAS 112 (2020), 1185-1186.

¹⁰⁰ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nrs. 187-188: AAS 112 (2020), 1035-1036, met een citaat uit Id., *Toespraak tot het Europese Parlement*, (25 november 2014): AAS 106 (2014), 999, en uit Id., *Toespraak tot de leidende*

55. De Kerk wil allereerst opnieuw bevestigen dat ieder mens, ongeacht zijn seksuele geaardheid, in zijn waardigheid moet worden gerespecteerd en met respect moet worden behandeld. Er moet zorg worden gedragen om 'elke vorm van onrechtvaardige discriminatie' te vermijden, en in het bijzonder ook elke vorm van agressie en geweld.¹⁰¹ Het is daarom noodzakelijk om situaties waarin mensen op sommige plaatsen worden opgesloten, gemarteld en zelfs van hun leven beroofd, uitsluitend vanwege hun seksuele geaardheid, te veroordelen als schendingen van de menselijke waardigheid.
56. Tegelijkertijd wijst de Kerk op de sterk betwistbare elementen die aanwezig zijn in de gendertheorie. In dit kader heeft paus Franciscus eraan herinnerd dat *de weg naar vrede respect voor de mensenrechten vereist, zoals eenvoudig en duidelijk geformuleerd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*, waarvan we onlangs de vijfenzeventigste verjaardag hebben gevierd. Deze principes zijn rationeel evident en algemeen aanvaard. Desondanks zijn er in de afgelopen decennia pogingen ondernomen om nieuwe rechten te introduceren die niet volledig verenigbaar zijn met de oorspronkelijk gedefinieerde rechten en die ook niet altijd aanvaardbaar zijn. Deze pogingen hebben geleid tot wat men 'ideologische kolonisaties' noemt, waarbij de gendertheorie een centrale rol speelt. Deze theorie is uiterst gevaarlijk omdat ze de verschillen uitwist in haar streven om iedereen gelijk te maken.¹⁰²
57. Met betrekking tot de gendertheorie, waarvan de wetenschappelijke geldigheid veel discussie oproept onder experts, benadrukt de Kerk dat het menselijke leven, in al zijn dimensies, zowel fysiek als mentaal, een geschenk van God is. Dit geschenk moet met dankbaarheid worden aanvaard en ten dienste worden gesteld van het goede. Het streven naar persoonlijke zelfbeschikking, zoals de gendertheorie voorschrijft, los van de fundamentele waarheid dat het menselijke leven een geschenk is, lijkt op het toegeven aan de eeuwenoude verleiding om zichzelf tot God te verheffen en de concurrentie aan te gaan met de ware God van liefde die ons in het Evangelie wordt geopenbaard.
58. Een ander cruciaal aspect van de gendertheorie is haar streven om het meest significante verschil tussen levende wezens te ontkennen: het seksuele verschil. Dit fundamentele verschil is niet alleen het grootste denkbare, maar ook het mooiste en krachtigste verschil. Het brengt in de relatie tussen man en vrouw de meest wonderbaarlijke wederkerigheid tot stand en is daarom de bron van het wonder dat ons steeds weer verrast: de komst van nieuwe mensen op de wereld.
59. In die zin is het respect voor het eigen lichaam en dat van anderen essentieel, gezien de algemene uitbreiding en aanspraak op nieuwe rechten die door de gendertheorie naar voren worden geschoven. Deze ideologie streeft naar een samenleving zonder geslachtsverschil en ondermijnt de antropologische basis van het gezin.¹⁰³ Het is daarom onaanvaardbaar dat bepaalde ideologieën van deze aard, die beweren een antwoord te zijn op vaak begrijpbare verlangens, zich willen opdringen als een unieke gedachte die zelfs de opvoeding van kinderen bepaalt. Het mag niet genegeerd worden dat het biologische geslacht (seks) en de socioculturele rol van het geslacht (gender) onderscheiden maar niet gescheiden kunnen worden.¹⁰⁴ Daarom moeten alle pogingen om de verwijzing naar het onmiskenbare sekseverschil tussen man en vrouw te verdoezelen, verworpen worden: *we kunnen het mannelijke niet scheiden van het vrouwelijke in Gods scheppingswerk, dat voorafgaat aan al onze beslissingen en ervaringen en waarin we de biologische elementen niet kunnen loochenen*.¹⁰⁵ Alleen door dit verschil in wederkerigheid te erkennen en te aanvaarden, kan iedereen zichzelf, zijn of haar waardigheid en identiteit volledig ontdekken.

klasse en het Diplomatieke Korps, Bangui – Centraal-Afrikaanse Republiek (29 november 2015: AAS 107 (2015) 1320.

¹⁰¹ Franciscus, Apostolische exhortatie *Amoris laetitia* (19 maart 2016), nr. 250: AAS 108 (2016), 412-413, met een citaat uit de *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nr. 2358.

¹⁰² Franciscus, Nieuwjaarstoespraak tot het Diplomatieke Korps bij de Heilige Stoel (8 januari 2024): *L'Osservatore Romano* (8 januari 2024), 3.

¹⁰³ Franciscus, Apostolische exhortatie *Amoris laetitia* (19 maart 2016), nr. 56: AAS 108 (2016), 334.

¹⁰⁴ *Ibid.*, met een citaat uit de 14e Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode, *Relatio finalis* (24 oktober 2015), 58.

¹⁰⁵ Franciscus, Apostolische exhortatie *Amoris laetitia* (19 maart 2016), nr. 286: AAS 108 (2016), 425.

60. De waardigheid van het lichaam kan niet als minderwaardig worden beschouwd ten opzichte van de waardigheid van de persoon zelf. De *Catechismus van de Katholieke Kerk* nodigt ons expliciet uit om te erkennen dat *het lichaam van de mens deelheeft aan de waardigheid van 'het beeld van God'*.¹⁰⁶ Deze waarheid is cruciaal in de context van geslachtsverandering. De mens bestaat onlosmakelijk uit zowel lichaam als ziel, en het lichaam is de levende plaats waar de innerlijkheid van de ziel zich ontvouwt en manifesteert, ook binnen het netwerk van menselijke relaties. Zowel de ziel als het lichaam, die samen het wezen van de persoon vormen, delen in de waardigheid die elk menselijk wezen kenmerkt.¹⁰⁷ Het is belangrijk om te benadrukken dat het menselijke lichaam deelt in de waardigheid van de persoon, omdat het begiftigd is met persoonlijke betekenissen, vooral in zijn seksuele constitutie.¹⁰⁸ Het is in het lichaam dat elke persoon zichzelf herkent als verwekt door anderen, en het is via hun lichaam dat man en vrouw een liefdesrelatie kunnen aangaan die op haar beurt andere personen kan verwekken. Paus Franciscus leert ons de noodzaak om de natuurlijke orde van de menselijke persoon te respecteren: *De schepping gaat ons vooraf en moet ontvangen worden als een geschenk. Tegelijkertijd zijn wij geroepen om onze menselijkheid te bewaren en dat betekent voor alles haar aanvaarden en respecteren zoals ze geschapen is geweest*.¹⁰⁹ Hieruit volgt dat elke geslachtsveranderende ingreep over het algemeen een bedreiging vormt voor de unieke waardigheid die de persoon vanaf het moment van de conceptie heeft ontvangen. Dit sluit echter niet uit dat een persoon met genitale afwijkingen, die al bij de geboorte duidelijk zijn of die zich later ontwikkelen, medische hulp kan ontvangen om deze afwijkingen te corrigeren. In dergelijke gevallen zou de operatie niet worden beschouwd als een geslachtsverandering in de hier bedoelde zin.

Digitaal geweld

61. Hoewel de opkomst van digitale technologieën veel mogelijkheden biedt om de menselijke waardigheid te bevorderen, neigt ze er ook steeds meer toe om een wereld te creëren, waarin uitbuiting, uitsluiting en geweld toenemen, tot het punt waarop ze zelfs de menselijke waardigheid kunnen ondermijnen. Het is voldoende te bedenken hoe gemakkelijk het is om via deze media iemands reputatie in gevaar te brengen door valse berichten en laster. Paus Franciscus benadrukt dat *het niet gezond is om communicatie te verwarren met louter virtueel contact. In feite is de digitale wereld ook een ruimte van eenzaamheid, manipulatie, uitbuiting en geweld, met als extreem geval het 'dark web'. Digitale media dragen in zich het risico van verslaving, isolement en progressief verlies van contact met de concrete werkelijkheid, wat de ontwikkeling van authentieke interpersoonlijke relaties verstoort. Nieuwe vormen van geweld, zoals cyberpesten, verspreiden zich via de sociale media. Het internet is ook een kanaal voor de verspreiding van pornografie en de uitbuiting van mensen voor seksuele doeleinden en kansspelen*.¹¹⁰ Paradoxaal genoeg leidt de toename van connectiviteitsmogelijkheden tot meer isolatie en de verarming van interpersoonlijke relaties: *Digitale communicatie wil alles naar buiten brengen; het leven van mensen wordt uitgekamd, blootgelegd en rondgebazuind, vaak anoniem. Het respect voor anderen verkruijmt, en zelfs als we iemand afwijzen, negeren of op afstand proberen te houden, kunnen we schaamteloos naar elk detail van zijn of haar leven blijven gluren*.¹¹¹ Deze tendensen vertegenwoordigen een donkere kant van de digitale vooruitgang.

62. Vanuit het perspectief dat technologie de menselijke waardigheid moet dienen en niet schaden, en vrede moet bevorderen in plaats van geweld, moet de menselijke gemeenschap proactief deze trends aanpakken met respect voor de menselijke waardigheid en het goede bevorderen. *In onze huidige geglobaliseerde wereld*

¹⁰⁶ *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nr. 364.

¹⁰⁷ Dit geldt ook voor het respect dat verschuldigd is aan de lichamen van overledenen; zie bijvoorbeeld Congregatie voor de Geloofsleer, Instructie *Ad Resurgendum cum Christo* (15 augustus 2016), nr. 3: AAS 108 (2016), 1290: *Door de lichamen van de gelovigen te begraven, bevestigt de Kerk het geloof in de verrijzenis van het lichaam en wil zij de grote waardigheid van het menselijke lichaam benadrukken als een integraal deel van de persoon wiens lichaam deel uitmaakt van zijn identiteit*. Meer in het algemeen, zie ook Internationale Theologische Commissie, *Current Problems of Eschatology* (1990), nr. 5: *Man Called to the Resurrection*.

¹⁰⁸ Cf. Franciscus, Encycliek *Laudato si'* (24 mei 2015), nr. 155: AAS 107 (2015), 909.

¹⁰⁹ Franciscus, Apostolische exhortatie *Amoris laetitia* (19 maart 2016), nr. 56: AAS 108 (2016), 344.

¹¹⁰ Franciscus, Apostolische exhortatie *Christus vivit* (25 maart 2019), nr. 88: AAS 111 (2019), 413, met een citaat uit het *Slotdocument* van de 15de Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode (27 oktober 2018), nr. 23.

¹¹¹ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 42: AAS 112 (2020), 984.

*'hebben de media het potentieel om ons meer met elkaar verbonden te laten voelen, en ons een nieuw perspectief te geven op de grote menselijke familie. Dit kan leiden tot solidariteit en serieuze inspanningen voor een waardiger leven [voor iedereen...]. De media kunnen ons daarbij helpen, vooral nu de sociale media geweldig erop vooruitgegaan zijn. Vooral het internet biedt enorme mogelijkheden voor ontmoeting en solidariteit. Dit is een goede zaak, een geschenk van God'. Het is echter noodzakelijk om voortdurend te evalueren of de huidige communicatiemiddelen ons daadwerkelijk leiden naar een hartelijke ontmoeting, een eerlijke zoektocht naar de integrale waarheid, dienstbare nabijheid bij de arme mensen, en de taak om het algemene welzijn te bevorderen.'*¹¹²

Besluit

63. Ter gelegenheid van de vijfenzeventigste verjaardag van de afkondiging van de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* (1948), benadrukte paus Franciscus dat dit document *lijkt op een masterplan. Er is al veel vooruitgang geboekt, maar er zijn nog veel stappen te zetten, en helaas gaan we soms achteruit. De inzet voor de mensenrechten is nooit af! In dit verband voel ik me nauw verbonden met allen, die zonder veel ophef, in hun dagelijks leven strijden en persoonlijk de prijs betalen voor het verdedigen van de rechten van degenen die niet meetellen.*¹¹³
64. In deze geest dringt de Kerk er met deze *Verklaring* vurig op aan dat het respect voor de waardigheid van de menselijke persoon, onder alle omstandigheden, centraal wordt gesteld in de inzet voor het algemene welzijn en in elk rechtssysteem. Het respecteren van de waardigheid van elke persoon is in feite de onmisbare basis voor het bestaan van elke samenleving die beweert te zijn gegrondvest op rechtvaardig recht en niet op macht. De erkenning van de menselijke waardigheid is de basis voor het handhaven van de fundamentele mensenrechten, die de grondslag vormen voor elke burgerlijke co-existentie.¹¹⁴
65. Elk individu en elke menselijke gemeenschap draagt de verantwoordelijkheid voor de concrete en daadwerkelijke realisatie van de menselijke waardigheid. Het is tegelijkertijd de taak van staten om niet alleen de menselijke waardigheid te beschermen, maar ook om de voorwaarden te garanderen die nodig zijn om de integrale ontwikkeling van de menselijke persoon alle kansen te geven. *In de politiek moeten we niet vergeten dat, voorbij elke uiterlijke schijn, elke mens oneindig heilig is en onze liefde en toewijding verdient.*¹¹⁵
66. Vandaag de dag, geconfronteerd met talrijke schendingen van de menselijke waardigheid die de toekomst van de menselijke familie ernstig in gevaar brengen, roept de Kerk op tot het bevorderen van de waardigheid van elke menselijke persoon, ongeacht hun fysieke, mentale, culturele, sociale en religieuze kenmerken. De Kerk doet dit in de hoop en het vertrouwen op de kracht die uitgaat van de Verrezen Christus, die de integrale waardigheid van elke man en vrouw volledig heeft geopenbaard. Deze zekerheid wordt een oproep in de woorden van paus Franciscus aan ons allemaal: *Ik vraag aan iedereen op deze wereld om deze eigen waardigheid niet te vergeten en te beseffen dat niemand het recht heeft deze waardigheid af te pakken.*¹¹⁶

Tijdens de Audiëntie op 25 maart 2024, die werd verleend aan de ondergetekende prefect en de secretaris van de Doctrinaire Afdeling van het Dicasterie voor de Geloofsleer, keurde paus Franciscus deze Verklaring goed. De Verklaring, die werd aangenomen tijdens de gewone zitting van dit Dicasterie op 28 februari 2024, werd opgedragen om te publiceren.

¹¹² Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 205: AAS 112 (2020), 1042, met een citaat uit Id., *Boodschap voor de 48e Werelddag voor de Sociale Communicatiemiddelen* (24 januari 2014): AAS 106 (2014), 113.

¹¹³ Franciscus, *Angelus* (10 december 2023): *L'Osservatore Romano* (11 december 2023), 12.

¹¹⁴ Cf. Internationale Theologische Commissie, *Waardigheid en de rechten van de menselijke persoon* (1983), nr. 2.

¹¹⁵ Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020), nr. 195: AAS 112 (2020), 1038, met een citaat uit Id., Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium* (24 november 2013), nr. 274: AAS 105 (2013), 1130.

¹¹⁶ Franciscus, *Angelus* (10 december 2023): *L'Osservatore Romano* (11 december 2023), 12.

Gegeven te Rome, bij het Dicasterie voor de Geloofsleer, op 2 april 2024, de negentiende sterfdag van paus Johannes Paulus II.

Kardinaal Víctor Manuel Fernández
Prefect

Mgr. Armando MATTEO
Secretaris voor de Doctrinaire Afdeling

EX AUDIENTIA DIE 25.03.2024
FRANCISCUS

Inhoud

Inleiding

Een fundamentele verduidelijking

1. Een voortschrijdend bewustzijn van het belang van menselijke waardigheid

Bijbelse perspectieven

Ontwikkelingen in het christelijke denken

Het huidige tijdperk

2. De Kerk verkondigt, bevordert en waarborgt de menselijke waardigheid

Het onuitwisbare beeld van God

Christus verheft de waardigheid van de mens

Geroepen tot waardigheid in haar volle betekenis

Inzet voor persoonlijke vrijheid

3. Waardigheid, het fundament van de rechten en plichten van de mens

Onvoorwaardelijk respect voor de menselijke waardigheid

Objectieve basis voor de menselijke vrijheid

Relationele structuur van de menselijke persoon

De mens bevrijden van morele en sociale conditionering

4. Enkele ernstige schendingen van de menselijke waardigheid

Drama van armoede

Oorlog

Lijden van migranten

Mensenhandel

Seksueel misbruik

Abortus

Draagmoederschap

Euthanasie en hulp bij zelfdoding

Marginalisering van mensen met een beperking

Gendertheorie

Geslachtsverandering

Digitaal geweld

Besluit